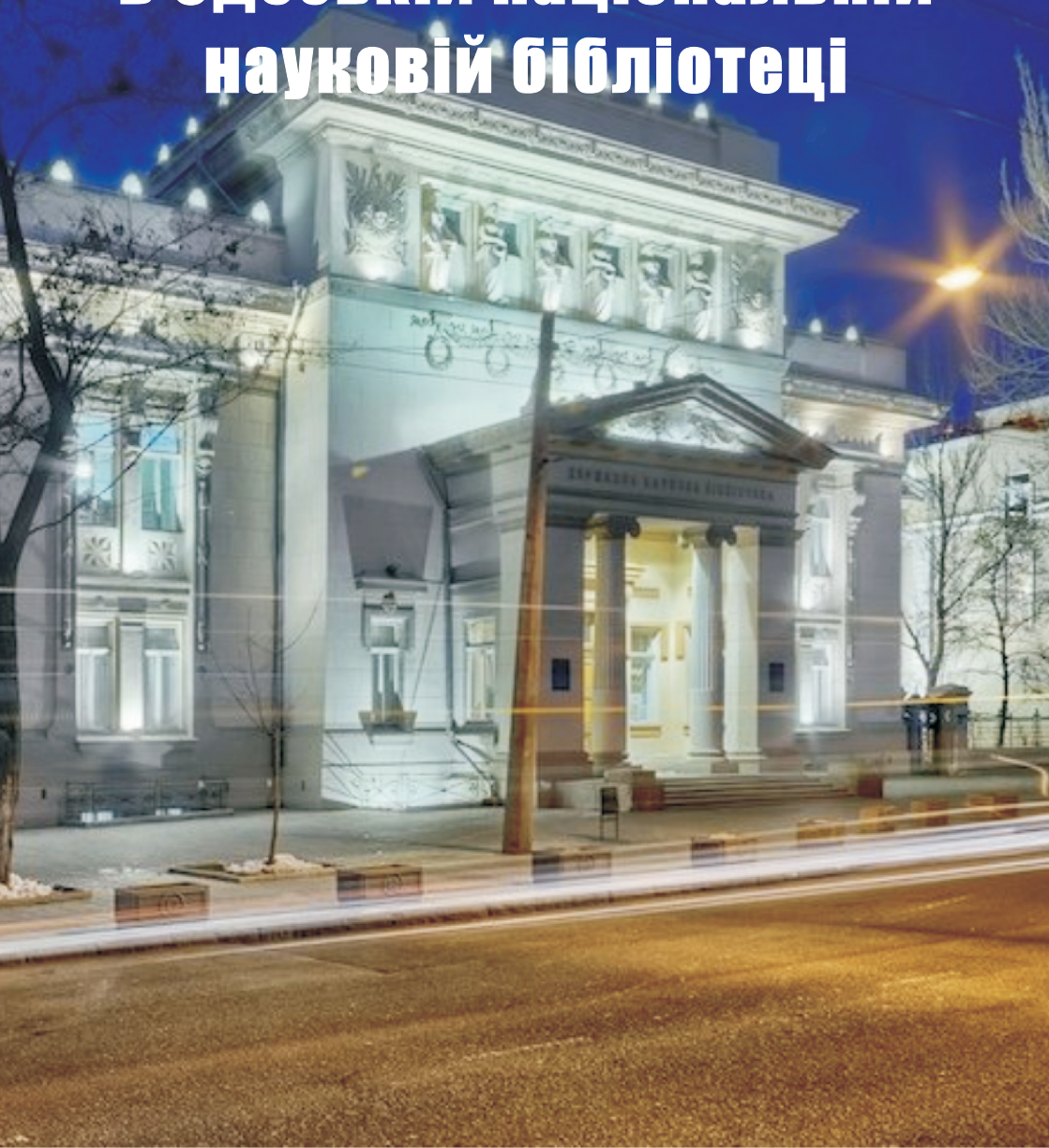

Екскурсія в Одеській національній науковій бібліотеці

Міністерство культури України
Одеська національна наукова бібліотека

Г.В. Устюжаніна

**Екскурсія в Одеській національній
науковій бібліотеці**

Методичний посібник

Одеса
2017

Устюжаніна Г.В. Екскурсія в Одеській національній науковій бібліотеці : методичний посібник / Г.В. Устюжаніна ; наук. ред. Л.В. Арюпіна ; ред. : Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович ; М-во культури України, Одес. нац. наук. б-ка. – Одеса, 2017. – 69 с.

Науково-методичне видання містить поради з проведення екскурсій у бібліотеці та контрольний текст екскурсії (на прикладі Одеської національної наукової бібліотеки).

Видання призначене для бібліотекарів-екскурсоводів та всіх, хто цікавиться минулим і сучасним буттям першої публічної книгозбірні України.

Науковий редактор
Л.В. Арюпіна

Редактори:
Н.Г. Майданюк
І.С. Шелестович

© ОННБ, 2017

© Г.В. Устюжаніна, 2017

ЗМІСТ

Передмова	5
<u>Частина перша</u>	
1. Методика проведення екскурсії в бібліотеці, або Театр одного актора	6
1.1. Знайомство з групою, вступне слово екскурсовода	7
1.2. Показ і розповідь	8
1.2.1. Що таке показ?	9
1.2.2. Що таке розповідь?	12
1.2.3. Пауза	13
1.2.4. Відповіді на запитання	14
1.2.5. Комплектування портфеля екскурсовода	14
1.3. Мова екскурсовода	15
1.4. Особливості проведення екскурсії для окремих категорій відвідувачів	17
1.4.1. Екскурсія для молоді	17
1.4.2. Екскурсія для дітей та підлітків	18
1.4.3. Екскурсія для бібліотекарів	19
Список літератури	21
<u>Частина друга</u>	
Вступне слово	23
Контрольний текст екскурсії в Одеській національній науковій бібліотеці	
1. Її величність книга. ХІХ століття	24
2. «Це шалене, шалене ХХ століття...»	31

2.1. Будівля бібліотеки – 1907	31
2.2. Роки випробувань і зростання	35
2.3. «На війні, як на війні»	38
2.4. Наша «Горьківка». Бібліотека у повоєнні роки. 1945-1991	40
3. «Моє ім'я Україна»: бібліотека в незалежній державі	43
Додатки	52
Рекомендований список літератури	52
Основні віхи історії ОННБ	54
Список директорів і попечителів бібліотеки	61
Персоналії	62

ПЕРЕДМОВА

*Що за насолода перебувати у хорошій бібліотеці.
Дивитися на книги – це вже щастя.
Чарльз Лем (1775-1834),
англійський письменник*

Кожен з нас бував на екскурсіях. Про деякі з них ми одразу ж забували, але були й цікаві, корисні, що запам'яталися надовго...

Одеська національна наукова бібліотека завжди приваблювала людей своїми унікальними фондами, непересічною історією, чудовою будівлею і неповторною атмосферою, що вирізняє її з-поміж інших бібліотек.

Екскурсійна робота в бібліотеці здійснювалася ще на початку XX століття, коли у новій її будівлі було створено музей книги. У 60-70-ті роки XX століття наша бібліотека входила до списку екскурсійних об'єктів Одеси. Екскурсії організовувало міське бюро подорожей та екскурсій. Справжній екскурсійний бум в Одеській національній науковій бібліотеці розпочався в нинішньому столітті. Протягом року в бібліотеці проводиться близько 200 екскурсій (це 2-3 тисячі екскурсантів) – про це свідчать статистичні дані. Проведення екскурсій вимагає від бібліотекаря певних професійних навичок.

Посібник складається з двох частин і додатків. Частина перша містить короткі методичні поради з проведення екскурсії. Частина друга – контрольний текст екскурсії. Посібник має рекомендаційний характер.

Автор висловлює щиро подяку Ларисі Миколаївні Бур'ян за допомогу в пошуку матеріалів.

ЧАСТИНА ПЕРША

1. Методика проведення екскурсії в бібліотеці, або Театр одного актора

Чудове почуття – знати, що ти сам будуєш світ.

*Айзек Азімов (1920-1992),
американський учений-біохімік,
письменник-фантаст.*

Для чого ми пров---одимо екскурсію в бібліотеці?

Екскурсія – це:

- реклама бібліотеки;
- залучення користувачів до бібліотеки;
- популяризація книги і читання.

Екскурсія сприяє формуванню іміджу бібліотеки в сучасних умовах, бібліотека стає ближчою і зрозумілішою для читача, адже ми любимо те, що розуміємо.

Кожен, хто проводить екскурсію в бібліотеці, має усвідомити, що це – особливий вид екскурсії. Безпосередньо в бібліотеці екскурсант не просто отримує знання про цей заклад, духовну та естетичну насолоду; він має закохатись у бібліотеку, відчувати потребу приходити сюди знову і знову й стати її постійним читачем.

Якщо ви «наважитесь» провести екскурсію в улюбленій бібліотеці, то маєте усвідомити, що це робота творча і вимагає :

- професійних знань (методика проведення екскурсії, історія бібліотеки);
- загальних знань, ерудиції;
- володіння основами організаційної культури, уміння керувати групою;
- знання правил етики, ввічливості, доброзичливості, уваги, комунікабельності, швидкої реакції;

- володіння технікою публічного виступу, правильної мови, гарної дикції;
- знання основ педагогіки, психології, логіки;
- уміння аналізувати власні дії.

І це ще не все: вам потрібні гарна пам'ять, спостережливість, уява, кмітливість, оптимізм, толерантність.

Обов'язковою має бути і віра в успіх екскурсії.

Екскурсовод – це особистість зі своїми уподобаннями, характером, знаннями, і це проявляється в тому, як проводиться екскурсія.

У кожного екскурсовода виробляється індивідуальна манера проведення екскурсії, що свідчить про його **професіоналізм**.

Отже, скористайтеся своєю неповторністю і будьте певні: ваша екскурсія буде чудовою!

1.1. Знайомство з групою, вступне слово екскурсовода

*Найбільш важлива формула успіху – знання,
як поводитись з людьми.*

*Теодор Рузвельт (1858-1919),
26-й президент США (1901-1909).*

Контакт екскурсовода з групою та їх подальше успішне спілкування багато в чому залежать від перших хвилин знайомства. Робота з групою починається з привітання. Після цього згідно з правилами спілкування з групою екскурсовод 10-15 секунд витримує паузу. За цей час відбувається візуальне знайомство. Екскурсанти поступово припиняють розмови, їх увага переключається на екскурсовода. Екскурсовод називає своє прізвище, ім'я, по батькові.

Як правило, про чергову екскурсію екскурсовода повідомляють заздалегідь. Він з'ясовує приблизну кількість екскурсантів, склад групи (студенти, школярі, бібліотекарі),

вікові особливості. При безпосередньому контакті з групою варто це уточнити за допомогою одного-двох запитань. Якщо це група іногородня, буде доречним привітати гостей з прибуттям до нашого міста. Не зайвим буде дізнатися, чи вперше вони в нашій бібліотеці, це допоможе скоригувати роботу з групою.

Вступне слово екскурсовода залежить від складу групи та її вікових особливостей, адже екскурсія, наприклад, для школярів, проводиться інакше, ніж для бібліотекарів.

Вступна частина повинна бути яскравою. Можна почати з цитати, влучного афоризму. Головне завдання – зацікавити слухачів, відразу привернути їх увагу, створити належний настрій та налаштувати їх на співпрацю з екскурсоводом.

Екскурсовод повідомляє про тему екскурсії, її тривалість, найцікавіші об'єкти бібліотеки, які будуть представлені.

Після знайомства з групою можна переходити до основної частини екскурсії – до показу і розповіді.

1.2. Показ і розповідь

Для того, щоб банальна подія перетворилася на пригоду, досить про неї розповісти.

*Жан-Поль Сартр (1905-1980),
французький письменник, філософ.*

Екскурсія – це органічне поєднання предметного і словесного впливу на людину, своєрідний театр, причому театр одного актора, яким є екскурсовод. За допомогою показу і розповіді він створює дійство, де оживають події, про які йдеться в екскурсії.

Показ і розповідь – дві основні, тісно пов'язані між собою дії, на яких базується екскурсія.

1.2.1. Що таке показ?

Показ в екскурсії – це цілеспрямований процес ознайомлення екскурсантів з об'єктами, які розкривають тему екскурсії.

Показ передбачає аналіз об'єктів за активної участі екскурсантів. Показувати об'єкт – означає демонструвати його, пояснювати, робити його зрозумілим. Екскурсовод повинен розкрити ту чи іншу властивість об'єкта, зробити очевидним те, що є непомітним на перший погляд.

Одеська національна наукова бібліотека, як і інші пам'ятки культури, здається, створена для екскурсійного показу, адже вона має багате історичне минуле і цікаве сьогодення.

Знайомлячи екскурсантів з об'єктом, екскурсовод звертає їх увагу на такі характеристики:

- визначення об'єкта, його назва;
- призначення, мета створення;
- ким і коли створений;
- події, пов'язані з цим об'єктом;
- окремі деталі об'єкта;
- значення об'єкта для бібліотеки.

Методика проведення екскурсії пропонує такі етапи показу:

- загальний огляд;
- детальний огляд;
- повторний огляд;
- самостійне спостереження;
- узагальнення побаченого.

Така методика особливо допомагає при огляді значних об'єктів, як, наприклад: бібліотечна будівля, реліктове дерево гінґо білоба. Проте нею можна користуватися при огляді будь-якого об'єкта.

Показ потребує активних дій як екскурсовода, так і екскурсантів: вони ставлять запитання, розмірковують про події, пов'язані з об'єктом. Під час показу екскурсовод апелює до образного мислення екскурсантів, щоб вони легше засвоїли почуте і змогли аналізувати побачене.

Орієнтовний перелік об'єктів для екскурсійного
показу в ОННБ

1. Об'єкти, що пов'язані з будівлею бібліотеки:
 - будівля в цілому (головний та адміністративний корпуси, книгосховище).
2. Окремі деталі будівлі:
 - портик;
 - аванзал;
 - головний читальний зал;
 - ротонда;
 - колони;
 - балкон над читальним залом (2-й поверх).
3. Елементи архітектури:
 - каріатиди;
 - зенітні скляні ліхтарі (музей книги, аванзал);
 - барельєфи відомих письменників (головний читальний зал);
 - годинник (головний читальний зал).
4. Старовинні меблі, замовлені та виготовлені спеціально для бібліотеки:
 - столи, стільці (головний читальний зал, музей книги, відділ мистецтв);
 - шафи (музей книги, відділ краєзнавства «Одесика», інші відділи);
 - стіл де-Рібаса (музей).
5. Предмети живопису:
 - портрет М.С. Воронцова – попечителя бібліотеки і мецената (2-й поверх);

– портрет М.М. Толстого – попечителя бібліотеки і мецената (музей);

– картини, гравюри.

6. Галерея почесних благодійників Одещини «Люди щедрих сердець» (2-й поверх).

7. Найцінніший скарб бібліотеки – книги: інкунабули, палеотипи, мініатюрні видання, колекції рукописів, видання кирилівського шрифту, дореволюційна періодика, одеські видання XIX – початку XX ст., інші рідкісні та унікальні видання, література, що має цінність як витвір мистецтва, книги з автографами відомих людей, сучасні видання – зразки поліграфічного мистецтва.

8. Об'єкти, що пов'язані з обслуговуванням користувачів:

– підрозділи бібліотеки;

– каталоги і картотеки;

– книжкові виставки;

– новітні технології, сайт бібліотеки;

– електронний читальний зал-медіатека Е-WOA інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» (проект Посольства США в Україні).

9. Об'єкти, що знаходяться зовні:

– меморіальна дошка Герою Радянського Союзу, легендарному снайперу часів Другої світової війни Людмилі Павличенко;

– літній читальний зал;

– реліктове дерево гінкго білоба.

Використовуючи цей список, екскурсовод обирає потрібні для екскурсії об'єкти показу. Важливо правильно обрати об'єкт. Він може бути неординарним, екзотичним або звичайним на перший погляд, але таким, що має значення для історії. Є й такі, що цікаві для слухачів виключно утилітарним, практичним значенням, як, наприклад, технологічні новинки.

Обираючи об'єкт, треба запитати себе: чи буде цікавим він екскурсантам, і наскільки цікавий він особисто вам?

Будь-яка інформація про бібліотеку під час екскурсії повинна бути пізнавальною, збуджувати фантазію, захоплювати, навчати.

Не всі обрані об'єкти потрібно детально і довго оглядати. На деякі з них достатньо звернути увагу екскурсантів і дати коротку, але цікаву інформацію. Все залежить від екскурсовода, від його початкового задуму. Екскурсовод може додати до запропонованого списку інші об'єкти, які, на його думку, варті екскурсійного показу.

Для показу важлива логічна послідовність, коли кожен наступний об'єкт є черговою сходинкою для розкриття теми і завдань екскурсії.

Показ об'єктів має головне значення для екскурсії, оскільки основним у ній є саме зорове сприйняття, адже **розповідь без показу перетворюється на лекцію з історії бібліотеки.**

Але візуальні об'єкти більшості екскурсій цікаві не самі по собі, а тими подіями, які були з ними пов'язані. І тут не можна обійтися без розповіді.

1.2.2. Що таке розповідь?

Розповідь – умовно прийнята в екскурсійній справі усна частина екскурсії, це інформація про предмет показу, історичні події, діяльність конкретних осіб.

Основні вимоги до розповіді:

- зв'язок з показом;
- логічність і послідовність;
- доступність;
- переконливість;
- стислість, конкретність;
- відповідність змісту екскурсії.

Глибина розповіді диктується об'єктом, його особливостями, кількістю інформації про нього.

Розповідь може відбуватися:

- до показу;
- під час показу;
- після показу.

Розповідь виконує такі завдання:

- визначає об'єкт;
- коментує;
- пояснює;
- конструює і відновлює предмет, тобто розкриває його минуле.

Про один і той самий об'єкт можна розповісти по-різному, залежно від аудиторії. Наприклад, показ портрета попечителя бібліотеки (1897-1919) М.М. Толстого і розповідь про нього може розкривати різні грані цієї непересічної особи. Дітям і юнацтву варто розповісти про благодійну діяльність М.М. Толстого, показати книги з його колекції. Вчителям і бібліотекарям, крім цього, може також бути цікавою інформація про наукову роботу бібліотеки, пов'язану з його колекцією, іншій групі – розповідь про життя М.М. Толстого та історію його портрета¹.

Одна з вимог екскурсійної методики – безперервність екскурсії як процесу. Однак екскурсовод не може і не повинен говорити безупинно. Між окремими частинами розповіді мають бути паузи.

¹ Страницы истории благотворительности в Одессе : к 100-летию вступления графа М.М. Толстого в должность попечителя Одес. гор. публ. б-ки : материалы конф. (дек. 1997) / ОГНБ им. М. Горького. – Одесса : Друк, 2000. – 136 с. : ил.

1.2.3. Пауза

Пауза потрібна як для екскурсовода, так і для екскурсантів. Важливо, щоб біля кожного об'єкта вони мали деякий час для самостійного його огляду. Під час паузи вони обдумують побачене і почуте, закріплюють це в пам'яті.

Інколи екскурсовод під час розповіді витримує паузи, щоб активізувати увагу слухачів. Коли екскурсія триває довго, увага екскурсантів у якийсь момент знижується. Зробивши невелику паузу, екскурсовод використовує "прийом новизни матеріалу" (в педагогіці це називається "переключенням уваги"), а саме: розповідає цікавий факт, якусь подробицю, пов'язану з певним об'єктом, використовує гучний або влучну цитату.

1.2.4. Відповіді на запитання

Запитання, що виникають під час екскурсії, поділяються на три групи:

- запитання екскурсовода, на які відповідають екскурсанти;
- запитання екскурсантів, на які відповідає екскурсовод;
- риторичні запитання для активізації уваги.

Запитання можуть бути різного змісту, тому екскурсовод повинен знати більше, ніж розповідає під час екскурсії. Так, називаючи чиєсь ім'я, він не завжди розповідає біографію цієї людини, але має бути готовим до відповіді на запитання екскурсантів про неї.

Головне правило – не слід переривати розповідь негайно. Екскурсовод відповідає на запитання після закінчення екскурсії. Про це він попереджає на початку екскурсії.

1.2.5. Комплектування портфеля екскурсовода

«Портфель екскурсовода» – так умовно називають наочний матеріал, що використовується під час екскурсії. Про деякі факти історії легше розповісти, ніж показати, оскільки

не всі артефакти минулого збереглися. Проте ми можемо відновити історію за допомогою фотографій, ілюстрацій у книжках, малюнків. Це також можуть бути кіноплівки, копії документів, листи. Розповідь екскурсовода буде переконливішою, якщо він продемонструє фотографії портретів засновників Одеси – Й.М. де-Рібаса, О.Ф. Ланжерона, а також тих, чия діяльність пов'язана з бібліотекою: М.С. Воронцова, О.І. Льовшина та ін. Цікавими для екскурсантів можуть бути копії документів (рескрипт царя Миколи I про заснування бібліотеки, листи-клопотання М.Г. Попруженка до місцевої влади, продуктові картки для працівників бібліотеки часів громадянської війни та ін.). Це вже залежить від фантазії екскурсовода.

Наочні матеріали завжди будуть у нагоді, коли розповідь триває довго і потрібно активізувати увагу екскурсантів. Такий матеріал слід підготувати заздалегідь, він має бути зручним для демонстрації та невеликим за обсягом. До кожної такої наочності експоната з «портфеля» слід додати аркуш з поясненнями, який можна наклеїти на звороті.

1.3. Мова екскурсовода

Мова по суті є сама людина.

*М. Нордау (1849-1923),
французький письменник, політик.*

Чого не можеш ясно висловити, того ти не знаєш.

*Е. Тегнер (1782-1846),
шведський поет.*

Мова людини – це своєрідний її портрет. Мова відіграє вагомую роль у спілкуванні. По тому, як людина розмовляє, можна судити про рівень її освіченості, інтелігентність, доброзичливість, щирість або, навпаки, про її негативні риси. Красива, правильна мова екскурсовода викликає в екскур-

сантів прихильність, довіру, розуміння. Культура мови визначається тим, наскільки екскурсовод володіє нормами сучасної літературної мови, правилами вживання слів та граматичних форм, вимовою.

Екскурсовод може виступати в ролі:

- інформатора;
- коментатора;
- співрозмовника;
- порадника.

Індивідуальний стиль мови екскурсовода характеризує рівень його майстерності, мовну культуру.

Комунікативна культура мовлення сприяє встановленню контактів з аудиторією.

Темп і ритм мови екскурсовода визначається змістом розповіді.

Розрізняють такі темпи мовлення: швидкий, середній і повільний. Щоб зміст розповіді сприймався, темп мовлення має бути спокійним і розміреним.

При підготовці конкретної екскурсії екскурсовод може потренуватися з годинником і перевірити, наскільки правильно обрано темп. Якщо ви вимовляєте 75 слів на хвилину – це швидкий темп, 60 – середній, 45 – уповільнений. Неприпустимою є скоромовка – 80 слів на хвилину, вона заважає сприйняттю матеріалу. Розповідь не має бути монотонною. Основні її положення, на які варто звернути увагу слухачів, викладаються повільніше, ніж інший матеріал.

Для екскурсовода важливою є **дикція** – чітка, ясна вимова. Кожне слово, особливо імена та прізвища, слова іноземною мовою повинні звучати виразно, зрозуміло.

Тон мовлення підкреслює значення події, про яку йдеться. Підвищення тону привертає увагу слухачів. До недоліків мовлення відносять надмірне вживання бібліотечних термінів, яких пересічний читач або не знає, або неправильно зрозуміє. Такі бібліотечні терміни, як "користувач", "доку-

мент", краще замінити на більш зрозумілі - "читач", "книга". Якщо ми говоримо, що в нашому фонді 52 інкунабули і 155 палеотипів, то ці слова треба пояснити. Навряд чи сподобаються екскурсантам словесні штампи, канцеляризми, довгі фрази.

Значне місце в роботі екскурсовода посідає етикет. Це чимне ставлення до людей похилого віку, вияв поваги до старших, ввічливе поводження з жінками, доречні форми вітання, дотримання правил поведінки та ведення розмови.

Екскурсовод має створити атмосферу співпереживання, щоб екскурсанти відчували себе одностудентами, об'єднаними загальними інтересами. Така екскурсія обов'язково буде успішною!

1.4. Особливості проведення екскурсій для окремих категорій відвідувачів

*Розуміння інших – відбите світло творчості.
Вільє де Ліль-Адан (1838-1889),
французький письменник.*

Кожна екскурсія має свої особливості залежно від того, для кого вона проводиться: для школярів, студентів, учителів, бібліотекарів. Отож потрібно враховувати інтереси екскурсантів, вікові особливості, рівень освіти, професійні потреби та уподобання.

1.4.1. Екскурсія для молоді

Більшість молоді, що відвідує бібліотеку, це студенти. Для того, щоб скоригувати подальші дії, перед початком екскурсії варто запитати їх: «Що вас цікавить у нашій бібліотеці?», «Чи були ви тут раніше?».

Спілкування екскурсовода з групою молоді може відбуватися у формі бесіди. Доцільно ставити запитання, давати

можливість самостійно оцінювати побачене і почуте. Важливо уникати монотонності, довгих пауз. Доречним буде гумор, цікаві факти. Екскурсійні групи, що представляють молодь, – мобільні, швидко розуміють і запам'ятовують інформацію. Молодь завжди бажає отримати інформацію про новітні технології в бібліотеці, і на це потрібно звернути увагу: розповісти про інтернет-центр, бази даних, не забути про сайт бібліотеки, відвідати електронний читальний зал-медіатеку, інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку». Екскурсовод повинен також пояснити (коротко), які послуги надає бібліотека і яким чином їх можна отримати. Саме для молоді важливо не лише розповісти історію бібліотеки, а й показати роль книги і читання в житті людини, представити окремі видання, якими пишається наша бібліотека. Надзавдання екскурсовода – залучити до бібліотеки, де можна читати у будь-якому форматі.

1.4.2. Екскурсія для дітей та підлітків

Екскурсії для дітей та підлітків мають пізнавальний характер, вони спрямовані на розширення їх світогляду. Дуже важливими є питання моралі, патріотизму, залучення до читання.

Бібліотека для юних – це мудрі книги, що є скарбом нашого народу, а бібліотекарі – люди, які все знають і завжди допоможуть розібратись у безмежному книжковому морі.

Якщо екскурсовод розповідає дітям історію бібліотеки, то потрібно зробити наголос на благодійній діяльності меценатів, на чудових книгах, подарованих бібліотеці. Школярам буде цікаво почути про подвижників бібліотечної справи, що зберегли рідкісні книги під час війни, про героя-снайпера Людмилу Павличенку.

Показуючи мініатюрні видання, слід обов'язково розповісти про графа М.М. Толстого, який подарував бібліотеці цю чудову колекцію.

Екскурсовод веде з дітьми невимушену дружню бесіду, частіше, ніж в інших групах, ставить запитання, уникаючи наукових термінів. Його мова повинна бути чіткою і зрозумілою.

Екскурсії для дітей, а також для студентів можуть бути пов'язані з навчальними програмами: можна готувати виставки на певні теми тощо. Усе це екскурсовод погоджує з викладачем заздалегідь.

1.4.3. Екскурсія для бібліотекарів

Одеська національна наукова бібліотека щороку проводить декілька заходів (семінари, конференції, ділові зустрічі, бібліотечні форуми), у яких беруть участь і представники інших бібліотек України. Екскурсія для бібліотекарів є найбільш відповідальною, адже колеги мимоволі порівнюють нашу бібліотеку зі своєю, прискіпливо придивляються до всього, намагаються дізнатися про щось нове та корисне для себе, ставлять професійні запитання. Екскурсанти-професіонали зобов'язують екскурсовода досконально знати як історію бібліотеки, так і бібліотечну справу. Тут важливо не просто подати хронологію подій і показати відділи бібліотеки. Увагу треба звертати на ті особливості бібліотеки, що вирізняють її з-поміж інших бібліотек, а саме:

1. Статус бібліотеки (національна);
2. Історія (те, що вирізняє з-поміж інших бібліотек):
 - перша публічна в Україні, друга в Російській імперії;
 - меценати (М.С. Воронцов, М.М. Толстой, Г.Г. Маразлі та ін.);
 - будівля бібліотеки (її унікальність);
 - книжковий фонд (понад 5 млн примірників); рідкісні та цінні видання (раритети), колекції, дореволюційні книжки з мистецтва, а також одеські видання, дореволюційна періодика та ін.;

– обов'язковий примірник (1922-1991 рр., 1949-1991–ОП СРСР, 2002 р. – ОП України);

– предметний каталог (з 1926 р., найстаріший в Україні).

3. Бібліотека в 1945-1991 рр.:

– ОННБ – методичний і бібліографічний центр для бібліотек Півдня України (1964), депозитарій для п'яти областей України – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Кіровоградська (1975).

Бібліотеці доручалися завдання загальнодержавного масштабу, так, у 1960-ті рр. вона була базою з впровадження ББК.

4. Сучасна бібліотека:

– заходи державного значення: Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині», Регіональний конкурс на краще методичне та бібліографічне видання бібліотек Півдня України, щорічний семінар, присвячений рідкісним і цінним виданням;

– новітні технології в бібліотеці.

Залежно від часу, наданого для екскурсії, екскурсивод може скорочувати показ, обираючи найбільш цікаві й важливі факти з життя бібліотеки.

Екскурсантам-бібліотекарям не потрібно розповідати про те, як записатися в бібліотеку, як користуватися каталогами чи про правила обслуговування користувачів, якщо від екскурсантів немає з цього приводу запитань. Словом, не розповідати про те, про що вони і так знають. Головне, щоб екскурсанти запам'ятали, що Одеська національна наукова бібліотека унікальна, гідна свого статусу і є справжньою гордістю міста й України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. / Вікторія Костянтинівна Бабарицька, Алла Яківна Короткова, Оксана Юріївна Малиновська. – Київ : Альтерпрес, 2007. – 464 с.
2. Гецевич Н.А. Основы экскурсоведения : учеб. пособие / Н.А. Гецевич. – Минск : Университетское, 1968. – 160 с.
3. Дьякова Р.А. Основы экскурсоведения : учеб. пособие для слушателей фак. обществ. профессий пед. ин-тов / Р.А. Дьякова. – Москва : Просвещение, 1985. – 256 с.
4. Емельянов Б.В. Организация экскурсионной работы: методика, опыт / Б.В. Емельянов. – Москва : Профиздат, 1984. – 144 с.
5. Емельянов Б.В. Экскурсоведение : учебник / Б.В. Емельянов. – 5-е изд. – Москва : Сов. спорт, 2004. – 216 с.
6. Емельянов Б.В. Профессиональное мастерство экскурсовода / Б.В. Емельянов ; Центр. совет по туризму и экскурсиям. – Москва : Центр. рекламно-информ. бюро «Турист», 1986. – 88 с.
7. Желудковский Е.А. Основы экскурсионного дела : учеб. пособие / Е.А. Желудковский, Е.Ю. Лукьянова. – Ялта : РИО КГУ, 2008. – 208 с.
8. Матвеева Г.В. Професійна підготовка майбутніх екскурсознавців у вищих навчальних закладах туристичної галузі / Г.В. Матвеева ; В.о. ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ін-т ім. Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 21 с.
9. Нездоймінов С.Г. Організація екскурсійних послуг : навч.-метод. посіб. / С.Г. Нездоймінов. – Одеса : Астропринт, 2011. – 216 с.

10. Савина Н.В. Экскурсоведение : учеб. пособие / Н.В. Савина, З.М. Горбылева. – Минск : БГЭУ, 2004. – 335 с.

11. Товстоляк Н.М. Організація музейної та екскурсійної роботи в загальноосвітніх закладах I-III ступенів / Н.М. Товстоляк. – Кривий Ріг : Видавець Роман Козлов, 2016. – 187 с.

12. Філоненко І.М. Екскурсознавство і музеєзнавство : тексти лекцій для студентів геогр.-турист. спец. вищ. навч. закладів / І.М. Філоненко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 127 с.

ЧАСТИНА ДРУГА

Вступне слово

Екскурсійна методика передбачає написання текстів екскурсії. Вони бувають двох видів: «Контрольний текст» та «Індивідуальний текст».

Контрольний текст екскурсії є матеріалом, необхідним для найбільш повного розкриття теми екскурсії. Він містить конкретні факти з історії бібліотеки, розповідає про події та їх учасників, включає цифри, дати, імена конкретних осіб. Контрольний текст подає матеріал у хронологічному порядку, без урахування маршрутної послідовності та структури екскурсії. Такий текст, як правило, складає творча група, він повинен бути зрозумілим і зручним у використанні, адже він є основою для складання індивідуального тексту.

Індивідуальний текст складає для себе екскурсовод, який послуговується контрольним текстом. На відміну від контрольного індивідуальний текст відображає структуру екскурсії та її маршрутну послідовність.

Екскурсовод має своє бачення проведення екскурсії, він сам обирає маршрут і об'єкти показу, визначає час, потрібний для проведення екскурсії.

Індивідуальний текст допомагає логічно будувати розповідь.

Під час показу одного й того самого об'єкта кожен екскурсовод, у залежності від характеру, власних уподобань і здібностей, використовує різні факти і приклади, різні методичні прийоми.

Наявність індивідуального тексту не означає, що його треба заучувати напам'ять.

Контрольний текст екскурсії В Одеській національній науковій бібліотеці

1. Її величність книга. ХІХ століття

Одеса з перших років її існування (заснована 1794 року) була «приречена» стати європейським містом. Завдяки вдалому розташуванню на березі моря, що дозволяло вести торгівлю з усім світом, тут оселялися люди, сповненні енергії та амбітних намірів. У вільному місті знайшли прихисток козаки, колишні кріпаки, що втекли від панщини, солдати та матроси, що залишилися тут після війни, а також багато іноземців: французів, італійців, греків, турків, болгар та ін. Місто будувалося продумано і з любов'ю, адже будували для себе і назавжди. Олександр Михайлович де-Рібас у своїй книзі «Старая Одесса» розповідає: «В цьому місті було так ясно, жваво і радісно, що жителі навколишніх сіл (особливо молодь) прагнули сюди, як метелики на вечірнє світло»². Одеса, на відміну від інших міст Російської імперії, не знала кріпацтва, вона була містом свободи і це позначилося на її подальшій долі. Тут за короткий час сформувалась еліта, яка мала європейську освіту та багатий досвід управління. Одеса дуже швидко розвивалась. У 1810 році молоде портове місто одержало театр – білосніжного красеня, збудованого за проектом італійця Франческо Фраполлі, де лунала музика геніальних Джоаккіно Россіні, Гаetano Доніцетті та Вінченцо Белліні.

Стрімко зростала кількість населення. Якщо в 1803 році в Одесі мешкало 9 тис. жителів, то в 1814 році – майже 20 тис. У 1819 році у місті було введено «порто-франко» – режим

² Де-Рибас А.М. Старая Одесса / А.М. Де-Рибас. – Одесса, 1913. – С. 69-70.

безмитної торгівлі, що сприяло розвитку краю та процвітання Одеси.

Граф М.С. Воронцов – генерал-губернатор Новоросійського краю і Бессарабії (1823 –1854), як і його попередник герцог А.Е. Рішельє, залучав до Одеси аристократів, негоціантів та промисловців з усієї імперії та з-за кордону, що також сприяло економічному розвитку міста і краю.

Розвиток міста неможливий без розвитку культури. В Одесі бурхливо розвивається просвітництво. У 1817 році тут відкрито Рішельєвський ліцей, в 1820 році вийшла перша газета (французькою мовою) «*Messenger de la Russie Meridionale*», а в 1827 році – «Одесский вестник» – перша російськомовна газета. У місті були чоловіча та жіноча гімназії, училища, школи. Лише 1829 рік (рік заснування бібліотеки) ознаменувався такими подіями: відкрито училище східних мов; започатковано інститут шляхетних панянок; закладено будівлю нової біржі; засновано госпіталь; розпочало роботу чимало підприємств, зокрема фортепіанна фабрика та ін. Усе це свідчило про бурхливе життя міста, мешканці якого водили морські кораблі, успішно вели торгівлю, будували прекрасні споруди, навчалися... Про любов одеситів до прекрасного красномовно свідчили наявність театру та фортепіанної фабрики, недарма Одеса потім дала світу геніальних музикантів.

Такому місту потрібна була бібліотека. Ідея відкриття бібліотеки в Одесі виникла в редакції газети «Одесский вестник». Працювали там однодумці, люди хоч і різного фаху, але усі творчо обдаровані (археологи, природознавці, історики, сходознавці, поети), на чолі з редактором Олексієм Іраклійовичем Льовшиним. Схоже на те, що видання газети було для них скоріше хобі, адже кожен з них серйозно займався наукою. Назвемо найвідоміших з цієї творчої когорти:

– Олексій Іраклійович Льовшин – історик, етнограф, публіцист, письменник, громадський і державний діяч, наймолодший градоначальник (36 років) Одеси за всю історію міста (1831-1837). Залишивши Одесу в 1837 році, Льовшин працював помічником міністра внутрішніх справ, був членом Державної Ради, одним із теоретиків реформи, спрямованої на скасування кріпосного права;

– історик Іван Олександрович Стемпковський – вивчав історію Північного Причорномор'я, брав участь в археологічних розкопках цього краю. Він один із організаторів Одеського історико-краєзнавчого музею. Бібліотеці подарував прекрасно систематизовану колекцію книг (400 видань) з історії та археології Причорномор'я;

– археолог Іван Павлович Бларамберг – один із засновників в Одесі Музею старожитностей, ще в 1825 році у власній квартирі (вул. Канатна) відкрив невеликий музей. Наукові праці Бларамберга були відомі не лише в Росії, а і в Європі;

– відомий натураліст Карл Якович Десмет у 1818 році прибув до Одеси на запрошення герцога Рішельє, щоб поставити на наукову основу озеленення міста. Десмет заснував в Одесі Ботанічний сад і був його першим директором;

– поет Василь Іванович Туманський у 1820-ті роки працював у канцелярії генерал-губернатора М.С. Воронцова. Літературне життя Одеси тоді тільки починалося, і Туманський був його активним учасником. «Одессу звучними стихами наш друг Туманский описал», – написав О.С. Пушкін, який познайомився і потоваришував з ним в Одесі (1823-1824). Саме Туманському належить відомий вислів «Грамота на бессмертие», так оцінив він вірші Пушкіна про Одесу.

Як бачимо, до народження Одеської публічної бібліотеки долучилися кращі представники науки і культури. Бібліоте-

ка завжди, як і нині, приваблювала розумних, порядних людей, які їй допомагали і переймалися її проблемами.

Працівники редакції виділили на добру справу заснування книгозбірні власні кошти (15 тис. рублів), і 12 червня 1829 року «Одесский вестник» повідомив жителів Одеси про намір відкрити бібліотеку, а також закликав громадян робити пожертви книгами і грошима. Отримавши доповідну записку від О.І. Льовшина, генерал-губернатор М.С. Воронцов звернувся через міністра внутрішніх справ А.А. Закревського до імператора Миколи I. 13 (25) вересня 1829 року надійшов рескрипт імператора, який «височайше повелеть изволил» виділяти з міського бюджету кошти на придбання книг та жалування бібліотекаря. Таким чином в Одесі було **засновано першу міську публічну бібліотеку**.

Через епідемію чуми, що спалахнула наприкінці 1829 року, бібліотеку відкрили 15 (27) квітня 1830 року. Її фонд тоді налічував близько 5 тис. книг, 70 % яких – подарунки. Книги були в основному іншомовні, російською мовою – лише 1 тис. примірників. Цікаво, що перший бібліотекар, виходець із Італії Антон Спада, взагалі говорив і писав лише французькою мовою, і це не було винятком. Французькою послуговувалося дворянство, чиновництво, навіть освітяни. Наприклад, у Рішельєвському ліцеї викладання велося лише французькою.

Нині фонд Одеської національної наукової бібліотеки становить понад 5 млн документів, з них майже 700 тис. – література 100 мовами світу (це 14% від загальної кількості). Ну що ж, подякуємо долі і нашим предкам, що зібрали цей скарб для нас.

Але повернімося в XIX століття. Для бібліотеки було виділено дві кімнати у державній установі на Новому (нині Приморський) бульварі, де роком раніше було споруджено пам'ятник одному із засновників Одеси – герцогу де Рішельє.

Згодом у своїй книжці «Одесская городская публичная библиотека...» Микола Мурзакевич, директор бібліотеки у 1843-1859 роках, писав: «Тут відвідувачам насолода втричі: отримати відомості, дихати повітрям і милуватися прекрасним краєвидом: море і дві гавані, завжди наповнені пароплавами»³.

Це була перша публічна бібліотека на теренах України і друга в Російській імперії – після бібліотеки у Санкт-Петербурзі. Вона стала взірцем, на який повинні були рівнятися публічні бібліотеки Росії, що почали відкриватися в інших провінціях імперії пізніше⁴.

Бібліотека, як улюблене дитя міста, отримувала цінні та корисні подарунки – книги. Граф М.С. Воронцов подарував бібліотеці зібрання дорогих і рідкісних творів – 600 томів французьких класиків у розкішному виданні Фірмена Дідо. Приклад генерал-губернатора наслідували багаті одесити, і кількість книг у бібліотеці почала швидко зростати. Серед книжкових зібрань, які в різні роки були подаровані бібліотеці благодійниками, особливу цінність становили колекції графа М.М. Толстого (понад 40 000 вид.), міського голови Г.Г. Маразлі (10 000 вид.), видання з техніки з колекції професора В.Є. Тимонова (1085 книг і брошур), економіки та права О.О. Борзенка (851 вид.), бібліотека археолога П.О. Бурачкова (3176 вид.). Не можна не згадати подарунків

³ Мурзакевич Н.Н. Одесская городская публичная библиотека, ее основание и успехи / Н.Н. Мурзакевич. – Одесса, 1848. – С. 403-408. – Відбиток із: Новороссийский календар. – 1849.

⁴ Попруженко М.Г. Одесская городская публичная библиотека 1830-1910 г.: (ист. очерк) / М.Г. Попруженко. – Одесса : «Славянская» тип. Е. Хрисогелос, 1911. – С. 8.

з-за кордону. Так, з 50-х років XIX ст. у звітах бібліотеки фігурують університети – Паризький, Празький, Пекінський, Гарвардський (Кембридж, США), Смітсонівський (Вашингтон), бібліотека Британського музею, Паризька національна бібліотека, Бібліотека Конгресу (Вашингтон). Як бачимо, від самого початку існування бібліотеки її фонди мали науковий характер: тут були книги з історії, географії, права, економіки, богослов'я, філософії та ін.

У ті часи в бібліотеках працювали лише чоловіки: високоосвічені науковці, відомі громадські діячі. Очільники бібліотеки налагоджували співробітництво з різними установами та інституціями Російської імперії. Завдяки продуманій політиці закупівлі книг бібліотека отримувала книги та журнали з Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Харкова, Херсона. Завдяки зв'язкам графа М.С. Воронцова декілька міністерств надсилали до Одеси свої журнали та інші матеріали. Ставши намісником на Кавказі, М.С. Воронцов не забував про бібліотеку: з Кавказу регулярно надсилався обов'язковий примірник місцевих видань.

Усі, хто тоді керував бібліотекою, добре знали книгу, любили і шанували її, були віддані бібліотеці, розуміючи її роль у суспільстві. Таким був, наприклад, історик Микола Мурзакевич (працював у бібліотеці у 1843-1853 рр.), який заклав фундамент наукового підходу до формування фондів. Він написав першу статтю про нашу бібліотеку, вона і досі цікава для читачів.

У 1868-1882 роках у бібліотеці працював Михайло де-Рібас, племінник одного із засновників Одеси, Йосифа де-Рібаса. М. де-Рібас володів шістьма мовами, в тому числі українською. До речі, з 1868-го по 1945 рік у бібліотеці працювали п'ять представників династії де-Рібасів.

Яскравою фігурою в наукових колах Одеси був знавець воєнної історії та літератури, професор Володимир Олексійович Яковлев (працював у бібліотеці протягом 1882-1896 ро-

ків). Маючи гострий розум, дотепний і комунікабельний, він легко спілкувався з ученими багатьох університетів, запрошував їх як консультантів. Завдяки його зусиллям бібліотека отримувала вагомі пожертви, наприклад, від таких учених, як П.О. Бурачков і О.О. Борзенко. За 12 років фонд бібліотеки виріс з 50 до 90 тис. примірників.

У другій половині XIX ст. Одеса стала не лише надзвичайно важливим містом торгівлі, але й містом науки. У 1863 році Одеса набагато раніше, ніж інші міста, отримала самоврядування. А за два роки за ініціативою відомого вченого М.І. Пирогова на базі Рішельєвського ліцею був відкритий Новоросійський університет. В Одесі працювали всесвітньовідомі науковці І.І. Мечников, І.М. Сеченов, І.Ф. Скніфосовський, М.І. Пирогов.

Фонд бібліотеки, як вже згадувалося раніше, швидко зростав, зростала і кількість відвідувачів. Бібліотека працювала і у вечірні години, на кінець 1850-х років її щороку відвідували 5 тис. читачів.

Декілька разів книгозбірня змінювала свою адресу, час від часу поставало питання про окрему будівлю для неї. У 1883 році спеціально для бібліотеки і музею історії та старожитностей було зведено нову будівлю (за проектом Ф.В. Гонсіоровського), в основному на кошти міського голови Г.Г. Маразлі (1878-1895). Про цю цікаву особистість доречно сказати окремо. Григорій Григорович Маразлі дуже багато зробив для міста і, зокрема для бібліотеки. Міська дума ще за його життя назвала одну з вулиць Одеси його іменем. За рішенням міської думи у читальному залі ново-збудованої бібліотеки було розміщено портрет Г.Г. Маразлі. Меценат, бібліофіл, колекціонер, Г.Г. Маразлі купував книги спеціально для бібліотеки, а після його смерті вся його колекція була передана до фонду книгозбірні. У цій будівлі бібліотека перебувала 24 роки. Нині тут працює Одеський археологічний музей НАН України.

Є українське прислів'я: «На віку, як на довгій ниві». Це про життя людини. Життя бібліотеки, як і життя книги, буває зазвичай довшим, і на цій ниві нас ще чекають найрізноманітніші події та зустрічі. Уже скоро планета здригнеться від революцій, але поки що ХІХ століття відпочиває у замиських садибах, гортаючи сторінки книг, недарма його будуть називати «золотим віком літератури».

З 1874 року розпочалася історія попечительства над бібліотекою. Попечителями бібліотеки, які мали допомагати бібліотеці у вирішенні її проблем, були барон О.Ф. Стюарт, К.К. Сікард, В.Є. Тимонов, О.І. Кирпичников, граф М.М. Толстой.

У 1896 році директором бібліотеки був призначений Михайло Георгійович Попруженко, приват-доцент Новоросійського університету, знавець слов'янських та класичних мов, санскриту; він зробив значний внесок у вітчизняну історіографію. Наступного року попечителем книжкової скарбниці став граф Михайло Михайлович Толстой. Кажуть, що «подібне братається з подібним». ТанDEM М. Попруженка і М. Толстого – це щасливе поєднання розуму, благородства і відданості справі.

2. «Це шалене, шалене ХХ століття ...»

2.1. Будівля бібліотеки – 1907

У бібліотеці постійно збільшувався фонд, зростала кількість читачів. Будівля, в якій бібліотека перебувала з 1883 року, стала вже затісною. До того ж вона була не надто безпечна на випадок пожежі.

У 1903 році міська дума асигнувала 158 197 рублів на спорудження нової будівлі. Будівництво було розпочате 15 квітня 1905 року, а 20 лютого 1907 року бібліотеку відкрили для читачів.

Нинішня споруда Одеської національної наукової бібліотеки, що на вулиці Пастера, 13, є окрасою міста, пам'яткою архітектури і охороняється законом (від 06.09.79 р. № 442, охоронний № 1464). Збудована архітектором Федором Павловичем Нестурхом, вона була однією з кращих бібліотечних споруд Російської імперії і більше ніж за 100 років існування не втратила своєї вишуканої, стриманої краси.

Бібліотеці було відведене місце, як писав її архітектор, у кращій частині Одеси, до того ж її тодішній попечитель граф Михайло Михайлович Толстой купив і подарував бібліотеці ділянку землі поряд з будівлею. Таким чином на багато років наперед був передбачений розвиток бібліотеки і розширення її книгосховища.

Бібліотеку будували зі смаком і фантазією, її декор символізує науку, знання, книгу.

Фасадна* частина головного корпусу виконана у стилі **неогрек*** з елементами **модерну***.

Іонічні колони завершуються капітелями.

Портик* бібліотеки виконано у вигляді грецького храму.

Над портиком – **барельєф*** у вигляді гірлянд з тріумфальними вінками. Над ними ми бачимо шість величних фігур (**каріатиди***), які тримають у руках книги і вінки мудрості та знань.

За активної участі тодішнього директора бібліотеки М.Г. Попруженка та працівника бібліотеки Л.М. де-Рібаса для приміщень нової споруди були ретельно підібрані меблі. Столи, лампи, стільці були виготовлені за спеціальним замовленням. Стільці і нині у прекрасному стані, наче й не минуло століття. Сучасний читач може побачити витиснені на них літери «ОГПБ» (Одесская городская публичная библиотека).

Ось читач входить до бібліотеки, минає вестибюль і потрапляє до **аванзалу*** з верхньою галереєю із **зенітним**

світловим ліхтарем*. Тут читачі на вікнах видачі отримують замовлену літературу.

Великий читальний зал бібліотеки разом з **ротондою***, розрахований на 300 місць, розташований таким чином, що тут не чути вуличного шуму. Поглинання звуків сприяють спеціально висаджені у дворі дерева. Протягом усього дня зал з обох боків рівномірно освітлюється денним світлом у будь-яку пору року.

На стінах читального залу розташовані бюсти відомих письменників, виготовлені ще у 1907 році: О. Пушкіна, М. Гоголя, І. Тургенєва, Ф. Достоевського, О. Островського, М. Салтикова-Щедріна, А. Чехова, Л. Толстого. Протягом 100 років примхлива історія вносила свої корективи в оздоблення залу: зникли зображення царів, потім комуністичних вождів. Нині зал прикрашають ще й барельєфи письменників, якими пишається Україна – Тараса Шевченка та Лесі Українки, виготовлені і подаровані бібліотеці відомим скульптором Олексієм Копйовим.

Окремо розповімо про ротонду. Ця затишна частина залу була призначена для дам. За бажанням вони могли читати і в залі. Нині тут відбуваються різні заходи, демонструються книжкові та художні виставки.

На другому поверсі у приміщенні з верхнім денним освітленням розташований музей книги. Над аванзалом – галерея, де в різні роки демонструвалися картини та інші витвори мистецтва, а нині представлені портрети лауреатів Галереї почесних благодійників Одещини «Люди щедрих сердець». На галереї є невеличкий балкон над читальним залом, призначений, як писав Ф.П. Нестурх, «для надзора за читающей публікою». Звичайно, з балкона давно ніхто не наглядає за читачами, нині це дуже зручне місце для огляду прекрасного читального залу, особливо його люблять фотографи.

Семиярусне книгосховище бібліотеки побудоване відповідно до передових на той час методів будівництва. Архітектор ідеально продумав усі заходи безпеки на випадок пожежі: це вогнетривкі перекриття стелі, металеві перегородки та сходи, дубові двері, оббиті металом, металеві віконні рами. Тут також змонтовано підйомник для подачі книг у всі яруси. Він працює дотепер.

«У цілому вся будівля створює напрочуд гармонійне, приємне враження», – писав один із авторів книги «Исторический очерк ОГНБ им. М. Горького»⁵ професор В.І. Селінов.

**Пояснення архітектурних термінів, що зустрічаються в тексті:*

Аванзал (від фр. *avant* — перед і нім. *saal* — зал) — невелике за розмірами приміщення перед головним або танцювальним залом у громадських будинках, палацах. Зазвичай знаходилося за іншими приміщеннями або парадними сходами.

Балюстрада — огорожа, що складалась із фігурних стовпчиків, з'єднаних горизонтальною балкою або перилами, використовувалась у будівництві балконів, терас, а також у фасадному декорі будинків.

Барельєф (фр. *Bas, Relief*) — низький рельєф, у якому опукле зображення виступає над площиною фону не більше ніж на половину свого об'єму.

Капітель — верхня частина колони, яка є характерним елементом стилю; в грецьких (дорична, іонічна, корінфська) і римських ордерах (тосканська, композитна, візантійська, романська, готична, ренесансна).

⁵ Исторический очерк ОГНБ им. М. Горького / редкол. : А.С. Ключенко, С.А. Купенов, Н.Н. Пашенко. - Одесса, 1940. – 182 с.

Каріатида – вертикальна опора у вигляді жіночої фігури.

Модерн (від фр. *moderne* — новітній, сучасний) — стильовий напрям у мистецтві (переважно в архітектурі, образотворчому й декоративно-ужитковому мистецтві) кінця XIX — початку XX століття.

Неогр'єк — архітектурний стиль, який виник у 1820-х роках, заснований на «поверненні» до класичних грецьких зразків.

Портик – розміщена перед входом у будинок відкрита галерея, утворена колонами або стовпами, що підтримують перекриття.

Ротонда – кругла або напівкругла споруда, перекрита куполом і оточена колонами.

Фасад – зовнішній бік будівлі; може бути переднім, боковим, заднім.

Зенітний світловий ліхтар — відкрита балочна конструкція, що вінчає будівлю і служить для освітлення та вентиляції.

2.2. Роки випробувань і зростання

Буремні роки Першої світової війни, революції та громадянської війни позначились і на діяльності такого мирного закладу, як бібліотека.

У 1914 році в бібліотеці працювали 13 чоловіків і 3 жінки. Попри негаразди того часу бібліотека була відкрита для читачів до 22-ї години. Взимку будівля майже не опалювалась, інколи температура у приміщеннях ледь сягала 1-2 °С. Але читачі приходили в бібліотеку, адже це було єдине місце, де можна було отримати інформацію безкоштовно.

У 1916 році завдяки клопотанням директора бібліотеки Михайла Георгійовича Попруженка бібліотеку було прирівняно до закладу, що працює на оборону. Таким чином її працівники увільнялися від мобілізації, але в 1919 році, під

час громадянської війни, двох працівників таки було призвано до Добровольчої армії генерала Денікіна.

Починаючи з 1914 року впродовж трьох років працівники не отримували відпусток. Лише в 1917 році міська влада дозволила закрити бібліотеку на місяць, щоб персонал зміг відпочити.

Директор бібліотеки і в ці буремні роки не забував про головне – про поповнення бібліотечного фонду. 29 січня 1919 року в міській газеті була надрукована стаття Попруженка з проханням до всіх видавців та авторів надсилати до бібліотеки щойно видані книги.

У 1919-1920 роках бібліотека поповнилася десятками тисяч видань з приватних бібліотек, адже багато людей (серед них були вчені, діячі культури, місцеві магнати) виїхало з країни, залишивши тисячі цінних книг. Інше вагоме джерело поповнення наших фондів на той час – це документи і матеріали ліквідованих революцією установ. В одному зі своїх звернень до міської влади М.Г. Попруженко писав: «Зважаючи на ліквідацію установ, постає питання про долю архівів, які повинні залишитися для історії»⁶. Поповнювалися фонди бібліотеки і після від'їзду Попруженка за кордон у 1920 році.

20-ті роки XX століття були роками збирання каміння не лише в переносному, а й у прямому сенсі. Тривала ліквідація установ та закладів, чия діяльність не вписувалась у революційні зміни того часу, наприклад, Кадетський корпус, Духовна семінарія та ін. У бібліотеку звозилися десятки тисяч книг, які потребували обробки за бібліотечними правилами.

⁶ Жирнова Л.О. Бібліотека в часи випробувань: за матеріалами бібліотечних архівів // Скарбниця культури : зб. ст.– Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 105-127.

Значущим для бібліотеки став 1922-й рік: з 1-го лютого бібліотека почала отримувати обов'язковий безкоштовний примірник, тобто всі видання, що виходили в СРСР, а з 1-го листопада вона набула статусу державної. Того ж року в бібліотеці було створено музей книги. У 1924 році бібліотека була включена в число наукових закладів.

Після довгих років лихоліття книгозбірня потребувала ремонту. Однак перший ремонт внутрішніх приміщень бібліотеки було здійснено лише у 1925 році.

Бібліотека вела книгообмін з бібліотеками Америки, Франції, Болгарії, Австрії, Академії наук Єрусалима.

Гордістю бібліотеки є предметний каталог, яким зручно користуватися. Робота з його створення почалася у 1926 році, на той час він був єдиним в Україні.

У 1920-ті роки в Одесі збільшується кількість вишів, а отже збільшується кількість читачів, по що свідчить статистика: 1924 рік – понад 6 тис.; 1926 – понад 9 тис.; 1928 – понад 10 тис. читачів⁷.

У 1930 році відбулося об'єднання трьох бібліотек: Одеської державної наукової, Центральної наукової бібліотеки та Української державної ім. Т.Г. Шевченка, останньою завідував Богдан Михайлович Комаров, син відомого українського громадського діяча, бібліографа, етнографа Михайла Федоровича Комарова. За три роки об'єднання було скасовано, але Українську бібліотеку не відновили: її фонд передали нашій бібліотеці, тут було створено український відділ; завідував ним Б.М. Комаров. А трохи раніше за розпорядженням Народного комісаріату оборони від 9.05.1930 р. № 249 в ОДНБ з'явився «таємний» відділ для зберігання літератури, визнаної «шкідливою». Відділ доку-

⁷ Исторический очерк ОГНБ им. М. Горького / редкол. : А.С. Ключенко, С.А. Купенов, Н.Н. Пашенко. – Одесса, 1941. – С. 96.

ментів спеціального зберігання, які були недоступні пересічному читачеві, проіснував 58 років – до 1988 року: згідно з наказами Держлітвидаву УРСР (1987) та Головліту СРСР (1988) так званий спецфонд (10 926 одиниць) повернули до основного фонду бібліотеки.

У 1930-ті роки наукові і творчі досягнення бібліотеки здобули визнання в Україні. У 1930 році в бібліотеці створено аспірантуру, вона проіснувала до 1938 року, причому аспіранти отримували стипендію. У 1934 році при бібліотеці організовано річні курси підвищення кваліфікації, того ж року почав працювати бібліотечний факультет, у 1935 році була створена філія Українського бібліотечного інституту.

У 1931 році Одеська державна публічна бібліотека була перейменована на Одеську державну наукову бібліотеку, ця назва проіснувала до 2009 року, коли книгозбірня отримала статус національної.

Нагадаємо, що у 1934 році Українська книжкова палата виділила для Одеської державної наукової бібліотеки два безкоштовних обов'язкових примірники видань, які виходили на теренах України, що сприяло зростанню фондів. Порівняймо:

1917 рік – у бібліотеці налічувалось близько 200 тис. од.,
1930 – 1 млн, 1940 – близько 2 млн .

10 лютого 1941 року указом Верховної Ради УРСР Одеській державній науковій бібліотеці присвоєне ім'я М. Горького. Це ім'я вона носила 74 роки, до 2015-го.

У кінці 1920-х та в 1930-ті роки бібліотека пережила хвилю репресій. Лише на початку 1930-х внаслідок так званої «чистки апарату» було звільнено з роботи 9 осіб із 48. Серед них – досвідчений фахівець О. Тюнєєва і україніст Б. Комаров. До кінця 1930-х років колектив втратив кращі кадри, кількох працівників (у тому числі директорів) розстріляно.

2.3. «На війні, як на війні»

Цікаво, що за всю історію існування бібліотеки було лише два випадки, коли цінні книги вивозилися за межі бібліотеки. Вперше це відбулося під час Кримської війни (1855-1856), коли англійсько-французька ескадра бомбардувала Одесу. Тоді 28 тис. цінних книг вивезли до маєтку М.С. Воронцова. Вдруге довелося рятувати цінні фонди бібліотеки під час Другої світової війни. У вересні 1941 року до бібліотеки надійшло розпорядження: цінні книги евакуювати цієї ж ночі. Швидко спакували і завантажили на пароплав близько 2 тис. цінних видань. Супроводжували багаж ще зовсім молоді працівниці бібліотеки: Анастасія Деревинська, Емма Левіна і Ганна Юрік. Опівночі пароплав рушив до Новоросійська. А далі – переповнені пораненими вокзали, штовханина тисяч людей, що сім'ями втікали від війни на схід країни. Попри все 52 ящики з книжками були доставлені до Ташкента і там зберігались у бібліотеці місцевого університету до визволення Одеси від окупації (квітень 1944 року).

Наприкінці жовтня 1941 року в Одесу ввійшли румунські війська. Бібліотека з унікальним фондом, безцінна книжкова скарбниця, залишилася в окупованому місті.

1 листопада окупаційна влада призначила директором бібліотеки Олександрю Тюнєєву, яку було звільнено у квітні 1930-го під час «чистки» апарату бібліотеки.

Війна є війна. Будівля бібліотеки в цілому збереглась, але під час облоги Одеси постраждали малі архітектурні форми, були вивернуті двері вестибюля, розбиті всі 180 вікон, снаряд пробив дах над читальним залом. Колишні працівники, що залишились у місті, прийшли на допомогу бібліотеці. Це була нелегка робота – ремонтувати бібліотеку, до того ж взимку вона не опалювалась. Бібліотека відкрилася для читачів лише у 1943 році.

Щоб зберегти фонди, не дати вивезти цінні документи, працівникам бібліотеки доводилося вдаватися до хитрощів. Наприклад, складали фіктивні акти про відсутність книг. Однак румунам все ж вдалося вивезти 7 тис. видань, але 70 % з них – дублетна література. Ми маємо бути вдячні цим людям, які разом з Олександром Тюнєєвою не допустили знищення та розкрадання фонду. «Невеличкий бібліотечний колектив (менше 10 осіб – прим. авт.) воєнного часу служив не румунам чи німцям, а місту, бібліотеці, книгам, з якими пов'язав свою долю»⁸.

10 квітня Одесу було звільнено від окупантів, а за тиждень Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького відкрилася для читачів.

Книги з Ташкента повернулись у рідне місто в травні 1944-го. Потім одна з учасниць евакуації книг писала: «Було біло-біло від цвітіння акацій, коли ми повернулися додому... Книги знову стали на свої полиці»⁹.

2.4. Наша «Горьківка». Бібліотека у повоєнні роки. 1945-1991

Війна закінчилася.

Здавалося, що квітуча весна 1945-го поставила крапку всім стражданням і втратам. Відчуття перемоги вселяло впевненість у власних силах і надію на те, що це була остання війна на планеті. Особливо це стосувалося молодого покоління, що мало насагу штурмувати будь-які висоти, долаючи післявоєнну розруху.

⁸ Жирнова Л. О. Бібліотека в часи випробувань // Скарбниця культури : зб. ст. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 127.

⁹ Юрік Г. Книги вернулись додому // Скарбниця культури : зб. ст. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 129.

Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького, як і раніше, почала працювати з 10-ї ранку до 10-ї вечора (цей графік зберігався з 1914-го до 1988 року).

У 1947 році для читачів-науковців виділено окремий кабінет.

У 1949 році Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького отримує обов'язковий платний російськомовний примірник усіх видань СРСР. Книги між бібліотеками розподіляв Центральний колектор наукових бібліотек. Існували також обласні колектори, що розсилали «Тематичні плани» видавництва для бібліотек, які могли додатково замовляти потрібну літературу, в тому числі українську. Лише у 1950 році бібліотека одержала 65 381 примірник, серед них 13 295 часоп. та 31 761 газ.¹⁰

У 1950 році завершено роботу над створенням читацького систематичного каталогу.

Після смерті Й. Сталіна (1953) почалася «відлига», люди відчували полегшення, свободу, особливо тішилися цим молодь. У бібліотеку прийшло нове, повоєнне, покоління, сповнене ентузіазму і свіжих ідей.

«Керівництво читанням» було одним з головних напрямів роботи в бібліотечній справі, адже величезній країні, яка втратила на війні багато мільйонів людей, потрібні були спеціалісти, знавці своєї справи. Бібліотека не лишилась осторонь. Наприклад: в 1950 – 1960-ті роки бібліотека пропонувала читачам книги на теми: «Що читати виноградарям?», «Що читати комбайнерам?», «Організаційна робота МТС¹¹» та ін.

¹⁰ Звіт про роботу Одеської державної наукової бібліотеки ім. О.М. Горького за 1950 рік. – Одеса, 1951. – С. 7.

¹¹ МТС – машинно-тракторна станція.

Книга йшла до читача в повному розумінні цього слова. Бібліотека організовувала виїзди у підшефні села, де прямо на польовому стані під час обідньої перерви влаштовувались огляди літератури. Одна з працівниць бібліотеки згадувала: «У ті далекі роки багато здавалося важливим, бралися з ентузіазмом за все: практикували великі виїзні виставки, відкривали літні читальні, філії та пункти видачі на заводах, проводили в парках для молоді усні журнали»¹². Традиційними для бібліотекарів і читачів стали зустрічі з відомими поетами, письменниками, акторами, яких знала і любила вся країна.

Як бібліотека державного значення «Горьківка» відповідала за всесоюзний експеримент із централізації бібліотечної мережі (на базі бібліотек Севастополя), була також експериментальною базою впровадження ББК (Бібліотечно-бібліографічної класифікація). Наш предметний каталог також не залишився поза увагою бібліотечної спільноти: кілька років поспіль Бібліотека ім. Салтикова-Щедріна (м. Ленінград, нині Санкт-Петербург) вивчала в нашій бібліотеці ефективність предметизації.

У 1964 році згідно з рішенням колегії Міністерства культури УРСР бібліотека стала зональним організаційно-методичним центром для бібліотек Півдня України (Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська, Запорізька, Одеська області та Автономна Республіка Крим), а також координаційно-методичним центром для бібліотек усієї України з питань природничих наук та релігієзнавства.

Бібліотечна споруда, збудована у 1907 році, стала замалою для багатомільйонного фонду. Ще в 1930-ті роки бібліотека мала проблеми з розміщенням швидко зростаючих

¹² Жимолостнова Е.С. Ключі щастя // Скарбниця культури : зб. ст. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 131.

фондів. Спорудження нового книгосховища на ділянці, свого часу придбаної М.М. Толстим, розпочалося в 1968 році, але до експлуатації воно стало лише у 1985 році. Земний уклін цій шляхетній людині, яка подбала про майбутнє бібліотеки багато років тому.

У повоєнні роки бібліотекою за традицією керували чоловіки: Антон Іванович Ольшанський (1945-1950), Василь Андрійович Загоруйко (1950-1962), Іван Дмитрович Мазуренко (1963-1984). У 1986 році директором бібліотеки призначили Ольгу Федорівну Ботушанську. Перше, що було зроблено новим директором, – це організація реставрації будівлі.

Наприкінці ХХ ст. будівля бібліотеки потребувала серйозного ремонту і реставрації (внутрішні інтер'єри, фасад, частково зруйнована покрівля, стелі складної конструкції). Потрібно було також зміцнити систему інженерних комунікацій. На виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 03.07.1987 р. та рішення виконкому Одеської міської ради реставрацію бібліотеки було розпочато. Реставрувалися також унікальні меблі бібліотеки, подаровані свого часу М.М. Толстим. За первісними зразками були виготовлені нові плафони для світильників у читальному залі та відлиті нові бра для вестибюля бібліотеки.

Серйозна і копітка, майже ювелірна робота тривала до 1993 року.

Таким чином, історична будівля, пам'ятка архітектури державного значення, була збережена і буде жити надалі для блага нашого міста¹³.

¹³ Ботушанська О. Ф. Життя тривалістю 100 літ: до ювілею будівлі ОДНБ ім. М. Горького // Бібліотечні будівлі в контексті сучасної моделі інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек України : матеріали Всеукр. симп. (Одеса. 3 верес. 2007 р.). – Одеса, 2008. – С. 6-8.

3. «Моє ім'я Україна»: бібліотека в незалежній державі

Ми не можемо вибирати час, в якому доводиться жити. Кожна історична епоха готує для людства свої подарунки. Люди прагнули змін, і зміни прийшли. ХХІ століття «постукало» до нас майже на 10 років раніше. 1991 року Україна проголосила незалежність. Припинила існування держава СРСР, кардинальні зміни відбулись і в країнах Європи.

У 1993 році була завершена реставрація будівлі і оновлена, як на свято вбрана, бібліотека відкрила свої двері для читачів.

Якщо говорити про зміни в бібліотеці того часу, то, перш за все, це нова література, що раніше була майже не відома широкому загалу. Це видання, що були «визволені» зі «спецхрану», а також книги з релігії і релігієзнавства, які ринули в бібліотеку нестримним потоком. Бібліотека почала активно співпрацювати з українською діаспорою зарубіжних країн. У 1997 році українці Канади надіслали бібліотеці 24 тис. книг. Фонд книгозбірні поповнився «українікою», яка в різні роки була видана в Канаді, США, Німеччині, Австралії, країнах Південної Америки. Ця література довгі роки була недоступна нашим читачам, оскільки вважалась антирадянською. В Україну повернулися книги з історії політичної думки, релігії, мовознавства, бібліографічні видання, художня література, в тому числі прекрасна література періоду Розстріляного Відродження.

Новим явищем для бібліотеки було плідне і цікаве для обох сторін співробітництво із закордонними бібліотеками. Це відбувалося за ініціативою директора бібліотеки О.Ф. Ботушанської. Фахівці «Горьківки» працювали в бібліотеках США, Австралії, Німеччини, Франції. Бібліотека також вітала іноземних гостей. Так, запам'ятався виступ, присвячений бібліотечному менеджменту, директора Дер-

жавної бібліотеки штату Новий Південний Уельс (Австралія) Елісон Крук (1993). Все це було новим і незвичним.

Ще одна новація в нашій бібліотеці: у 1998 році за сприяння обласної Ради миру та Свято-Архангело-Михайлівського жіночого монастиря в ОНБ було відкрито Галерею почесних благодійників Одещини «Люди щедрих сердець». До «Галереї», що розміщується на другому поверсі головної будівлі, занесено імена і представлено портрети сучасних благодійників Одещини. Це відомі в Одесі люди, знані своєю активною діяльністю на благо міста і краю. Серед них народні депутати, бізнесмени, почесні громадяни міста Одеси, художники, релігійні діячі, друзі з-за кордону. Так само, як видатні меценати минулого, нинішні благодійники допомагають бібліотеці у вирішенні найрізноманітніших проблем, як то: друкування видань бібліотеки, проведення всеукраїнських заходів, ремонт і реставрація будівлі, придбання книг і періодичних видань (особливо це було актуальним у 1990-ті роки), а часом і добра порада у скрутний час; деякі з них дарують рідкісні й цінні видання (в тому числі привезені з-за кордону).

Наше покоління – свідок народження іншого мислення, іншої культури. Нова віха історії – Інтернет. У життя бібліотеки швидко увійшов комп'ютер, який став нашим співрозмовником і радником, він нас навчає і розважає, з ним ми працюємо і відпочиваємо. У 2002 році за підтримки Посольства США в бібліотеці відкрито інтернет-центр. Та найбільш важливим у 2002 році було отримання бібліотекою безкоштовного обов'язкового примірника всіх видань, що виходять друком в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України № 608 від 10.05.2002 р.). Зауважимо, що безоплатний примірник усіх видань, що друкувалися в Одесі, бібліотека почала отримувати значно раніше – за розпорядженням Одеської міської ради № 810 від 28.11.94 року.

У незалежній Україні постала проблема – забезпечити попит читачів на україномовну літературу. Процеси оновлення суспільства вимагали нових підручників, нових наукових праць. Особливим попитом почали користуватися видання з історії України та публіцистика. На сучасному етапі розвитку бібліотеки відсоток україномовних видань поступово збільшується, наприклад, у 2016 році до фонду бібліотеки надійшло понад 40 тис. документів, серед них – 64 % українською мовою.

У 2009 році бібліотека, що відзначала своє 180-річчя, отримала статус національної (Указ Президента України №756/2009 від 17. IX. 2009 р.).

Багатомільйонний фонд бібліотеки не міг не привернути увагу видатних діячів науки і культури. Бібліотека з 1875 року зберігає книги почесних гостей, котрі залишили в них свої записи. У різні часи відвідувачами нашої бібліотеки були відомі письменники: І.К. Карпенко-Карий, О.І. Купрін, І.О. Бунін, А.П. Чехов, О.С. Грін, К.Г. Паустовський, а також видатні вчені : М.І. Пирогов, Д.І. Менделєєв, І.І. Мечников, І.М. Сеченов, В.П. Філатов, В.П. Глушко, відомі політичні діячі, популярні актори, поважні гості з-за кордону.

Ви сьогодні завітали до нас у бібліотеку і, можливо, саме ваше ім'я колись буде занесене в Книгу почесних гостей Одеської національної наукової бібліотеки.

А тепер повернімось до того, з чого почали: «Її величність книга».

Людина – єдине створіння на планеті, яку потрібно впродовж багатьох років навчати і виховувати. Не навчившись говорити до 3-4 років, вона вже ніколи не заговорить. І багато чого її треба навчити, в тому числі – читати. Книга – це явище культури. Без книги ми б не знали, хто ми і де наше коріння, ми б не знали про князя Володимира і Ярослава Мудрого, про Давню Грецію і Рим, про відкриття Америки. Без книг не було б університетів, Т. Шевченка, І. Франка,

Лесі Українки, а ще В. Шекспіра, О. Дюма, Дж. К. Роулінг і (о, жах!) не було б Інтернету. «Книги мають властивість безсмертя. Вони є найдовговічнішими плодами людської діяльності»¹⁴.

Одеська національна наукова бібліотека має понад п'ятимільйонне зібрання ста мовами світу, з унікальними колекціями, про які бібліофіли можуть лише мріяти. Це праця багатьох поколінь. Наприклад, бібліотека, одна з небагатьох в Україні, зберігає досить великий фонд дореволюційної літератури, особливу цінність має дореволюційна періодика.

Перш ніж люди навчилися друкувати книги, їх писали від руки. У фонді бібліотеки є давні рукописи починаючи від XI ст. Серед них легендарні Хіландарські та Охридські аркуші (XI століття), знайдені в 40-х роках XIX ст. відомим ученим В.І. Григоровичем на Афоні (Греція). Ми пишаємось інкунабулами¹⁵ (52 примірники) та палеотипами¹⁶ (155 примірників). 300 примірників нараховує колекція стародруків¹⁷, серед яких «Острозька Біблія» (1581), надрукована Іваном Федоровим, пам'ятки вітчизняного книгодрукування – видання Львівського братства, Києво-Печерської лаври та ін. Цікаві описи України залишили іноземні мандрівники: як от книга французького Боплана «Опис України» (1666). Серед колекцій є одна, що привертає особливу увагу, – «Україніка». Це прижиттєві видання творів українських письменників, добірка літератури з історії України, бібліотека видатного українського бібліографа М.Ф. Комарова, де понад 100 книг з автографами діячів української культури:

¹⁴ Смайле Семюель (1816-1903) – англійський письменник.

¹⁵ Інкунабула (лат. – колиска) – книга раннього періоду книгодрукування починаючи з 40-х років XV ст. – першодруки кінця XV ст.

¹⁶ Палеотип – друковане видання першої половини XVI ст.

¹⁷ Стародруки в Україні – книги друком до XVIII ст.

А. Андрієвського, Д. Багалія, І. Карпенка-Карого, М. Коцюбинського та ін. З великою цікавістю розглядають наші гості і колекцію мініатюр (понад 1,5 тис. примірників).

Про фонди бібліотеки можна розповідати і розповідати. Вражають, наприклад, прекрасно ілюстровані видання з образотворчого мистецтва, французькі журнали мод з кольоровими гравюрами (починаючи з 30-х років XIX ст.), інші книги, гравюри, альбоми. Багато з них – подарунки наших зарубіжних друзів (наприклад, французької художниці Сюзанни Саварі).

Кожен, хто любить наше місто та цікавиться його історією, може пізнати багато нового і захоплюючого, звернувшись до колекції «Одесика», де зібрані видання про Одесу та наш край. Найцінніша частина – путівники та пам'ятні книги: «Новороссийский календарь» (1834-1893), адресно-довідкові книги «Вся Одесса» та багато інших. Бібліотека має у фонді рідкісні краєзнавчі матеріали, що відображають історію Причорноморської України, її природні ресурси, економіку та культуру. Серед них «Устав Ришельевского лицея» (1818), праці А.О. Скальковського «Хронологическое обозрение Новороссийского края» (1836) та «Любопытная история славного города Одессы» (1844). До речі, у відділі краєзнавства «Одесика» можна знайти навіть відомості про будинки старої Одеси: ким вони збудовані, їх адреси. У бібліотеці зберігаються перші одеські альманахи, комплект газет «Одесский вестник» (1827-1893), книги з автографами одеських письменників і вчених, а також гравюри та фотографії.

Не кожен знає, що існують бібліофільські видання, які представляють книгу як предмет мистецтва. Це розкішні видання, чудово оздоблені ілюстраціями, що спеціально замовлялись і друкувались малими тиражами. В основному, це видання з приватних бібліотек графа М.М. Толстого, Г.Г. Маразлі, Я.О. Новікова, З. Ашкеназі та ін.

Коли поринаєш у цей дивосвіт книги, спадають на думку слова відомого книгознавця, популяризатора книги і читання М. Рубакіна: «Гарна бібліотека є книжковим відображенням всесвіту». Щоб добре орієнтуватись у цьому всесвіті, завітайте до бібліотеки.

**Нашим користувачам бібліотека пропонує
такі послуги:**

Фонд бібліотеки, що нараховує понад 5 млн документів:

- хронологічні рамки: від XI ст. до сьогодні;
- мовний склад: понад ста мовами світу;
- види літератури: книги, журнали, газети, карти, ноти, картини, гравюри, рукописи, видання на електронних носіях та ін.

Для пошуку літератури:

- електронний каталог;
- система традиційних каталогів, де фахівці нададуть професійну допомогу;
- повнотекстові бази даних (українські, місцеві, регіональні ЗМІ, стара Одеса, спортивна Одеса, вулиці Одеси, видатні особистості Одеси і України та ін. (локальний доступ);
- спеціалізовані відділи, що мають підсобні фонди за їх спеціалізацією;
- виставка нових надходжень.

Для роботи з літературою в бібліотеці є кілька залів:

- головний читальний зал та читальний зал у приміщенні за адресою: вул. Академіка Філатова, 1;
- зали відділів мистецтв, краєзнавства «Одесика», рідкісних видань та рукописів, центру правової та екологічної інформації, довідково-інформаційного відділу, відділу обслуговування користувачів.

Відділ міжнародних проектів має шість читальних залів:

- інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку»;
- електронний читальний зал-медіатека «Вікно в Америку», E-WOA;
- літній читальний зал-кав'ярня;
- зал сучасної французької літератури;
- німецький читальний зал;
- зал «Закордонне українство».

Індивідуальний абонемент (для науковців та аспірантів)

Безкоштовний Інтернет:

– **онлайніві послуги:**

- віртуальна довідка;
- електронна доставка документів.

Навчання користувачів

- комп'ютерна грамотність (для пільгової категорії – безкоштовно);
- робота з електронними ресурсами для пошуку інформації.

Різноманітні соціокультурні та наукові заходи: всеукраїнського та регіонального значення, наприклад: Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині», де близько 80 видавництв України представляють свою книжкову продукцію; бібліографічні семінари, всеукраїнські наукові конференції; Регіональний конкурс на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України; Різдвяні та Шевченківські читання та ін.

- Пізнати щось нове вам допоможуть різноманітні виставки, дискусії, «круглі столи», лекції, літературно-музичні програми та ін.

Клубна робота:

- клуб майстерності публічного виступу;
- літературний дискусійний клуб англійською мовою;
- клуб розмовної англійської мови;
- клуб американського кіно;
- клуб німецького кіно;
- Одеський шаховий клуб «Юні надії»;
- клуб цікавих зустрічей.

Безкоштовні спеціалізовані курси англійської та польської мов.

Гінкго білоба

Бібліотека за роки свого існування отримувала різні подарунки, в основному книги, але були й інші: наприклад, обладнання, витвори мистецтва, є і один незвичайний подарунок. Одного разу, а саме у 1930 році, одеські моряки привезли з далекої Бразилії насіння реліктового дерева гінкго білоба. Це дерево родини гінкгових росло на землі ще в мезозойську еру (водночас з динозаврами). У країнах Сходу (в Японії, Китаї) гінкго вважається священним деревом. Його називають символом мудрості і довголіття. Насіння висіяли на подвір'ї бібліотеки. Деревя вирости, красиві, з могутньою кроною, їм зараз майже 90 років. Наш релікт має також лікувальні властивості, зокрема пов'язані з роботою мозку та відновленням пам'яті. Коли в бібліотеці почалося будівництво нового приміщення для книгосховища (1968), тридцятиметрові дерева обережно перемістили на декілька метрів і вони продовжують рости, даючи затінок і красу. Рішенням виконавчого комітету Одеської обласної ради депутатів трудящих від 18.05.1972 р. за № 234 гінкго білоба оголошене ботанічною пам'яткою природи місцевого значення (згідно зі ст. 28 Закону України «Про природо-заповідні фонди України»). Гінкго «приросло» до бібліотеки, переживає разом з нею лихі та добрі часи і, можливо, є одним із її оберегів.

Рекомендований список літератури

1. Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького : біобібліогр. довід. / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд. Л. М. Бур'ян ; наук. ред. і авт. вступ. ст. Г. Д. Зленко ; ред. І. С. Шелестович ; відп. за вип. О. Ф. Ботушанська. – Одеса, 2002. – 254 с.

2. Бібліотечні будівлі в контексті сучасної моделі інформаційно-комунікативної діяльності бібліотек України : матеріали Всеукр. симп., присвяч. 100-річчю (1907-2007) будівлі ОДНБ ім. М. Горького (Одеса, 3 верес. 2007 р.) / ОДНБ ім. М. Горького : упоряд.: М. В. Тетенко, Г. В. Устюжаніна ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2008. – 64 с.

3. Ботушанська О. Ф. Скарбниці культури України – 175 // Наукова бібліотека: пріоритети розвитку та перспективи. – Одеса, 2006. – С. 6-28.

4. Бур'ян Л. М. Династія де-Рібасів в Одеській публічній (державній науковій) бібліотеці / Л. М. Бур'ян ; ОННБ ім. М. Горького ; наук. ред.: Л. В. Арюпіна, О. В. Де-Рібас ; ред. : Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 120 с.

5. Григорий Григорьевич Маразли – меценат и коллекционер : сб. ст. / сост. : Л. В. Арюпина, О. М. Барковская, С. З. Лущик, Т. В. Щурова ; отв. ред. О. Ф. Ботушанская ; ОГНБ им. М. Горького, Фонд греч. культуры. – Одесса : ОКФА, 1995. – 288 с.

6. Жирнова Л. О. В роки окупації : з історії Одес. держ. наук. б-ки ім. М. Горького // Вісн. Кн. палати. – 1999. – № 5. – С. 42-43

7. Исторический очерк ОГНБ им. М. Горького / редкол. : А. С. Ключенко, С. А. Купенов, Н. Н. Пашенко. – Одесса, 1940. – 182 с.

8. Майданюк Н. Для майбутніх поколінь : (про можливість та роль благодійників у поповненні фондів Одес. нац. наук. б-ки ім. М. Горького) // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 7. – С. 13-15.

9. Мурзакевич Н.Н. Одесская городская публичная библиотека, ее основание и успехи / Н.Н. Мурзакевич. – Одесса, 1848. – С. 403-408. – Відбиток із: Новороссийский календарь. – 1849.

10. Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького, 1929-1999 : бібліогр. покажч. / ОДНБ ім. М. Горького ; упоряд.: Л. О. Кольченко, О. Г. Кушнір, Т. І. Олейникова ; авт. передм. О. Ф. Ботушанська ; ред. М. Л. Десенко. – Одеса, 2004. – 423 с.

11. Попруженко М.Г. Одесская городская публичная библиотека, 1830-1910 г. : (ист. очерк) / М.Г. Попруженко. – Одесса : «Славянская» тип. Е. Хрисогелос, 1911. – 84 с.

12. Рикун И.Э. Время больших ожиданий... и больших разочарований (Одеська публічна бібліотека в 20-ті роки ХХ ст.) // Мориа : альманах. – Одесса, 2010. – С. 120-145.

13. Скарбниця культури : зб. ст. Вип. 3 / ОДНБ ім. М. Горького : редкол.: О.Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.] ; ред. І.С. Шелестович. – Одеса, 2004. – 240 с.

14. Скарбниця культури : зб. ст. Вип. 4 / ОННБ ім. М. Горького ; упоряд. Л.М. Бу'рян ; редкол. : О.Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.] ; ред.: Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 306 с.

15. Сокровищница культуры : сб. ст. Вып. 1 / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; ред. П. Волошанюк. – Одесса : Обл. изд-во, 1955. – 121 с.

16. Сокровищница культуры : сб. ст. Вып. 2 / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; гл. ред. В. Загоруйко. – Одесса, 1958. – 276 с.

17. Страницы истории благотворительности в Одессе : к 100-летию вступления графа М.М. Толстого в должность

попечителя Одес. гор. публ. б-ки : матеріали конф. (дек. 1997) / ОГНБ ім. М. Горького. – Одеса : Друк, 2000. – 136 с. : ил.

18. Творячи літопис «Горьківки» : праці, публ. працівників Одес. нац. наук. б-ки ім. М. Горького ; літ. про них : бібліогр. довід. / ОГНБ ім. М. Горького ; упоряд. Л.М. Бур'ян ; відп. за вип. Л.В. Арюпіна ; ред.: Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 289 с.

Основні віхи історії ОГНБ

1829, 13(25) вересня – імператор Микола I підписав рескрипт про організацію в Одесі публічної бібліотеки. Ця дата вважається днем її заснування.

1830, 5 (17) квітня – затверджено статут Одеської публічної бібліотеки та правила користування нею;

– першим бібліотекарем (директором бібліотеки) призначено колезького асесора А.Ф. Спаду.

1831 – А.Ф. Спада складає перший рукописний каталог.

1834 – за розпорядженням одеського градоначальника О.І. Льовшина Бібліотека починає отримувати безкоштовний примірник від кожного видавництва Одеси.

1843 – проведено першу інвентаризацію і складено перший звіт про роботу Бібліотеки.

1847 – за розпорядженням М.С. Воронцова до Бібліотеки починають безкоштовно надходити монографії та періодичні видання, що виходили на Кавказі.

1848 – надруковано перший систематичний каталог Бібліотеки.

1849 – М. Мурзакевич написав першу статтю про Бібліотеку.

1874 – міська дума зі складу комісії з народної освіти призначила попечителя Бібліотеки, який став офіційним її представником у міській управі.

1875 – побачив світ перший друкований звіт Бібліотеки – за 1874 р. Щорічні друковані звіти почали видаватися з 1887 р.

1882-1883 – споруджено спеціалізовану будівлю для Бібліотеки на Думській площі (нині належить Археологічному музею). Бібліотека розташовувалася там від 1883 до 1906 рр.

1883 – на службу прийнято першу жінку – Мальвіну Миколаївну Пфейфер, вона працювала в Бібліотеці до 1906 р.

1892 – добудовано третій поверх приміщення книгосховища на Думській площі.

1901 – проводиться систематизація книг за двадцятьма розділами («двадцятка»), за якою Бібліотека і сьогодні розташовує книги.

1903 – відведено ділянку під будівництво нового приміщення для Бібліотеки.

1904-1906 – спеціально для Одеської міської публічної бібліотеки споруджується будівля (вул. Херсонська, нині – Пастера, 13). Архітектор Ф.П. Нестурх.

1907, 19 лютого (4 березня) – освячено і відкрито нову будівлю Бібліотеки.

1909 – попечитель Бібліотеки граф М.М. Толстой дарує придбану ним ділянку землі для майбутнього розширення книгосховища Бібліотеки. Нове книгосховище було збудоване 66 років потому.

1922 – створено Музей книги (нині – відділ рідкісних видань і рукописів).

– 1 листопада – Бібліотеці надане право на безоплатне отримання обов'язкового примірника видань, надрукованих в СРСР, цим правом Бібліотека користувалася до 1941 р.

1924, 30 січня – Бібліотеку включено до числа наукових установ (постанова колегії Наркомату освіти України).

1926 – розпочато створення предметного каталогу.

1930, 1 серпня – Одеська державна публічна бібліотека, Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка і Центральна наукова бібліотека об'єднуються в єдину Одеську державну бібліотеку;

– 8 травня – за розпорядженням НКО № 249 у Бібліотеці створюється таємний відділ, куди передано всю неходову та «ідеологічно шкідливу» літературу, так званий «спецхран». Відділ існував до 1988 р.

1931, 1 квітня – Бібліотеку перейменовано на Одеську державну наукову бібліотеку.

1933 – від Бібліотеки відділилася бібліотека Одеського державного університету, а Українська державна бібліотека ім. Т. Шевченка стала підрозділом Одеської державної наукової бібліотеки.

1941, 10 лютого – Указом Президії Верховної Ради УРСР Бібліотеці присвоєне ім'я О.М. Горького.

1941-1944 – найцінніша частина фонду Бібліотеки перебувала в евакуації, у Ташкенті.

1949 – Бібліотека почала одержувати платний обов'язковий російськомовний примірник творів друку, що виходили в СРСР (до 1991 р.)

1950 – створено систематичний читацький каталог.

1962 – по серпень 2010 – на площі Потьомкінців, 5 (нині – Катерининська площа), працював відділ літератури іноземними мовами. Нині це відділ міжнародних проєктів; працює в головному та адміністративному корпусах Бібліотеки (вул. Пастера, 13).

1964 – за рішенням колегії Міністерства культури УРСР Бібліотека стає зональним організаційно-методичним, науково-бібліографічним та інформаційним центром Півдня України (Запорізька, Кіровоградська, Одеська, Миколаївська, Херсонська та Кримська (з 1992 – АРК) області);

– координаційним, науково-методичним та інформаційним центром для бібліотек України з питань пропаганди природничо-наукових та екологічних знань, а також з питань релігії та атеїзму;

– створено робочу групу для рекаталогізації систематичного читачького каталогу на таблиці ББК (бібліотечно-бібліографічна каталогізація).

1968 – розпочато спорудження нового дев'ятиповерхового книгосховища.

1975 – постановою Ради Міністрів УРСР на Бібліотеку покладені функції обласного універсального депозитарію Півдня України.

1979 – Бібліотека відзначила своє 150-річчя; з цієї нагоди її нагороджено орденом Дружби народів;

– будівлю Бібліотеки взято під охорону держави як пам'ятку містобудування та архітектури (Постанова Ради Міністрів України № 442 від 06.09.79, охоронний номер 1464).

1987 – розпочато капітальний ремонт і реставрацію головного корпусу Бібліотеки (Постанова Ради Міністрів УРСР № 18-322 15.9 від 03.07.87, рішення виконкому Одеської міської ради депутатів № 318 від 06.08.87).

1993 – після капітального ремонту Бібліотеку відкрито для читачів.

1994 – Бібліотека починає комплектуватися безоплатним примірником усіх видань, що друкуються в Одесі (розпорядження Одеської міської ради депутатів № 810 від 28.11.94).

1996 – відкрито зал «Українці в світі».

1997 – Бібліотеку включено до числа установ, куди обов'язково мають надсилатися наукові видання з публікацією основних результатів дисертаційних робіт (постанова президії Вищої атестаційної комісії України від 22.05.97);

– Бібліотека отримала від української діаспори Канади 24 тис. книг;

– відкрито Канадсько-український бібліотечний центр, який проіснував до 2012 року.

1998 – відкрито Французький центр документації й освіти;

– засновано Галерею почесних благодійників Одещини "Люди щедрих сердець".

1999 – створено міжвідомчий центр консервації та репрографії.

2000 – Бібліотека провела першу Всеукраїнську виставку-форум «Українська книга на Одещині», відтоді проводиться щороку.

2001 – створено інформаційно-аналітичний центр з питань екології.

2002 – Бібліотека починає отримувати обов'язковий безоплатний примірник документів, що виходять в Україні (Постанова Кабінету Міністрів України № 608 від 10.05.02);

– за підтримки Посольства США відкрито Інтернет-центр.

2007 – з нагоди 100-річчя бібліотечної будівлі проведено Всеукраїнський симпозіум.

2009, 17 вересня – Указом Президента України № 756/2009 Бібліотека отримала статус національної і змінила назву на Державний заклад «Одеська національна ордена Дружби народів наукова бібліотека імені М. Горького».

2009 – Бібліотека відзначила своє 180-річчя. Започатковано Регіональний конкурс на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України, проводиться що два роки.

2012 – Бібліотека провела перший семінар для бібліотек Півдня України «Пам'ятки писемності та культури у фондах бібліотек», відтоді проводиться щороку;

– створено центр з правової інформації.

2014, 25 вересня – Бібліотека відзначила своє 185-річчя. Цій події було присвячено XV Всеукраїнську виставку-форум "Українська книга на Одещині", здійснено випуск низки наукових видань, які розкривають історію та діяльність закладу;

– у Бібліотеці почала діяти віртуальна довідкова служба для обслуговування віддалених користувачів.

2015, вересень – змінено назву Бібліотеки; відтоді вона Одеська національна наукова бібліотека (Наказ Міністерства культури України від 24.09.2015 № 762 «Про зміну найменування Одеської національної ордена Дружби народів наукової бібліотеки ім. М. Горького»).

Список директорів і попечителів бібліотеки

Директори

Спада Антон Франциск	1829-1843
Мурзакевич Микола Никифорович	1843-1853
Ашик Антон Балтазарович	1853-1854
Арпа Антон Михайлович	1854-1855
Керстич Микола Іванович	1855-1868
Де-Рібас Михайло Феліксович	1868-1882
Шаповалов Іван Петрович	квітень-листопад 1882
Яковлєв Володимир Якович	1882-1896
Попруженко Михайло Георгійович	1896-1920
Браудо Олександр Ісайович	березень 1920-лютий 1921
Флоровський Антоній Васильович	березень-листопад 1921
Де-Рібас Олександр Михайлович	грудень 1921-1923
Вугман Ілля Симонович	1923-червень 1929
Стратен Володимир Васильович (в.о. директора)	червень-листопад 1929
Козубовський Федір Андрійович	1929-1932
Трачевський Гнат Митрофанович	1932-1933
Роговой Веніамін Якович	1933-квітень 1936
Фарбер Матвій Харитонович	квітень-листопад 1936
Станков Афанасій Дмитрович	грудень 1936-лютий 1937 (в.о. директора)
	1944-листопад 1945
Дячишин Іван Кононович	1936-квітень 1938
Лісничий Павло Олександрович	квітень-листопад 1938
Дудко Федір Микитович	1938-1940
Пашенко Микола Микитович	1940-1941
Тюнеєва Олександра Миколаївна	1941-1944
Ольшанський Антон Іванович	1945-1950
Загоруйко Василь Андрійович	1950-1962

Мазуренко Іван Дмитрович	1963-1984
Лялікова Любов Василівна	
	1985-січень 1986
	(в.о. директора)
Ботушанська Ольга Федорівна	з січня 1986

Попечителі

Стуарт Олександр Федорович	1874-1879
Сікард Карл Карлович	1879-1880
Тимонов Євген Васильович	1880-1881
Новиков Яків Олександрович	1881-1909
(товариш попечителя)	
Вайнберг Яків Ісайович	
Кирпичников Олександр Іванович	1888-1897
Толстой Михайло Михайлович	1897-1919

Персоналії

Воронцов Михайло Семенович (1782-1856) – ясновельможний князь, державний діяч, генерал-фельдмаршал, герой війни 1812 року, генерал-губернатор Новоросії та Бессарабії, намісник на Кавказі. За часів його губернаторства (1823-1844) відбувся розквіт торгівлі, сільського господарства краю, будувалися дороги, які з'єднали край з іншими регіонами імперії та Європою, розвивалося судноплавство на Чорному морі, був організований регулярний судноплавний зв'язок з російськими портами і Стамбулом. В Одесі відкривалися навчальні заклади, наукові товариства, музеї, видавництва, замошувались вулиці. Відбувалося широкомасштабне будівництво в центральній частині міста (весь комплекс Приморського бульвару, Потьомкінські сходи, Пале-Рояль), порту, споруджено маяк. Воронцов брав активну участь у заснуванні міської публічної бібліотеки. Як губернатор Воронцов доклав зусиль, щоб імператор дав

дозвіл на створення в Одесі публічної бібліотеки, і передав їй цінне зібрання книжок (600 т.). Такі дарунки Бібліотека одержувала і надалі.

Де-Рібас Йосиф Михайлович (1751-1800) – іспанський дворянин за походженням, російський військовий та державний діяч. Учасник російсько-турецьких воєн. Керував будівництвом морської гавані. Один із засновників міста Одеси.

Де-Рібас Михайло Феліксович (1807-1882) – редактор франкомовної газети «Journal d'Odessa», служив в Одеському комітеті іноземної цензури, знав декілька мов, у тому числі українську; племінник Йосифа де-Рібаса. У 1868-1882 роках працював бібліотекарем (директором) Одеської міської публічної бібліотеки. Домігся від міської влади згоди на будівництво для Бібліотеки нової споруди (на Думській площі). Розпочалося будівництво у 1883 році, вже після смерті М.Ф. де-Рібаса.

Де-Рібас Олександр Михайлович (1856-1937) — краєзнавець, історик, бібліограф, літератор, син М.Ф. де-Рібаса. Був товаришем (помічником) голови Одеського бібліографічного товариства при Імператорському Новоросійському університеті (1911-1918), головою Одеського літературно-артистичного товариства. У 1922-1924 роках працював директором Одеської міської публічної бібліотеки, протягом багатьох років завідував краєзнавчим відділом Бібліотеки, із захопленням займався краєзнавством, був автором серії нарисів, частину з них включив до книги «Старая Одесса» (1913).

Копйов Олексій Володимирович (1936-2013) – скульптор, заслужений художник України. З 1964 року проживав в

Одесі, закінчив Одеське художнє училище ім. М.Б. Грекова, деякий час керував регіональним відділенням Спілки художників України. Пам'ятники, меморіальні дошки роботи О. Копйова встановлені в Одесі і області, по всій Україні, в Молдові, Росії. Олексій Копйов – відомий в Одесі меценат. Близько 100 робіт виготовив безкоштовно. Олексій Володимирович був щирим другом Бібліотеки і подарував їй кілька барельєфів класиків української літератури і власних картин.

У 2012 році науковці Бібліотеки підготували та видали альбом, присвячений його творчості.

Ланжерон Олександр Федорович (1763-1831) — граф, французький емігрант, воєначальник, генерал-губернатор Новоросії та Бессарабії (1815-1822). Сприяв розвитку Одеси. За його губернаторства в Одесі був відкритий (1817) Рішельєвський ліцей. У Римо-католицькому соборі (вул. Катерининська, 33), де він похований, встановлено пам'ятну дошку.

Льовшин Олексій Іраклійович (1798-1879) – історик, етнограф, письменник, громадський і державний діяч, публіцист, посідає вагоме місце в історії громадської і наукової думки того часу, невтомний мандрівник. В Одесу приїхав у 1823 році як секретар М.С. Воронцова. Градоначальник Одеси (1831-1837); редактор газети «Одесский вестник» (1827-1830). Був одним з ініціаторів створення в Одесі міської публічної бібліотеки. Після від'їзду з Одеси до столиці (1838) кар'єра Льовшина стрімко росте: він – товариш (помічник) міністра внутрішніх справ, член Державної Ради. З 1856 року Льовшин – почесний член Академії наук. Відіграв важливу роль у справі скасування кріпосного права.

Мурзакевич Микола Никифорович (1806-1883) – історик, археолог, директор і професор Рішельєвського ліцею. Один з ініціаторів створення Товариства історії і старожитностей. Обіймав посаду бібліотекаря (директора) Одеської публічної бібліотеки (1843-1853). Автор першої статті про Одеську публічну бібліотеку (1848).

Нестурх Федір Павлович (1857-1936) – архітектор, головний архітектор Одеси (1900), професор. У 20-30-ті роки ХХ ст. викладав в Одеському художньому училищі. За його проектами збудовані: Станція швидкої допомоги, «фруктовий пасаж» на Привозі, лікарня на Слобідці та ін. Кращим його витвором вважається будівля міської публічної бібліотеки (нині Одеська національна наукова бібліотека).

Павличенко Людмила Михайлівна (1926-1974) – найуспішніша у світовій історії жінка-снайпер, Герой Радянського Союзу (1943). У 1941 році проходила дипломну практику в Одеській державній науковій бібліотеці, звідти ж пішла на фронт. Учасниця оборони Одеси та Севастополя. Після війни працювала науковим співробітником у Головному штабі Військово-Морського флоту, вела активну громадську діяльність. На фасаді Бібліотеки на її честь встановлено меморіальну дошку.

Попруженко Михайло Георгійович (1866-1944) – доктор слов'янської філології, професор Новоросійського університету. Був секретарем Одеського товариства історії і старожитностей, членом Одеського бібліографічного товариства. Керував Одеською міською публічною бібліотекою (1896-1920). Разом з попечителем бібліотеки М.М. Толстим доклав багато зусиль до організації спорудження нової будівлі для Бібліотеки (1907). ТанDEM Попруженка і Толстого перетворив бібліотеку на справжній храм книги та знань.

Останні роки правління Попруженка співпали з глибокими історичними, політичними, соціальними перетвореннями в країні (Перша світова війна, революція, громадянська війна), в ті часи йому доводилося приймати неординарні рішення. Головним для себе вважав турботу про персонал Бібліотеки та її фонди. Пропрацювавши в Бібліотеці 23 роки, Попруженко у 1920 році виїхав до Болгарії; викладав у Софійському університеті, займався науковою роботою.

Рішельє, Арман-Еммануель дю Плессі (1766-1822) – п'ятий герцог (дюк) Рішельє, французький аристократ. Коли відбулася Французька революція, Рішельє іммігрував до Росії, де вступив на військову службу. Учасник бойових дій у кількох воєнних компаніях. У 1804-1815 роках герцог Рішельє – генерал-губернатор Новоросійського краю та Бессарабії. Вважається одним із засновників Одеси. У 1815 році Рішельє повернувся до Франції. У 1828 році на площі біля моря одесити звели йому пам'ятник. Роком пізніше, в одному з будинків неподалік з пам'ятником почала свою роботу Міська публічна бібліотека.

Саварі-Полідорі Сюзанна (1930-2016) – французька художниця, меценат, почесний громадянин Одеси, лауреат Галереї почесних благодійників Одещини «Люди щедрих сердець». Одеська національна наукова бібліотека отримала від Саварі у подарунок понад 800 цінних книг, журналів, газет та два живописних полотна. Серед подарованих видань – багатотомна енциклопедія текстильної справи у світі, мініатюрні видання XIX століття, які належали роду Саварі, журнали мод 90-х рр. XIX ст. з додатками, їх у своїй роботі використовують одеські театри.

Спада Антон Франциск (1779-1843) – історик, почесний бібліотекар Імператорської публічної бібліотеки (Санкт-

Петербург). Перший (і на той час єдиний) бібліотекар (директор) Одеської міської публічної бібліотеки.

Толстой Михайло Михайлович (молодший) (1864-1927) – граф, представник давнього роду Толстих, відомого в Росії з XIII ст., юрист за освітою, відомий в Одесі меценат, громадський діяч, почесний громадянин Одеси (1909), залишив по собі в місті добру пам'ять. Протягом багатьох років обирався в міську думу. Опікувався просвітництвом, охороною здоров'я, культурою. Впродовж 22 років був попечителем Міської публічної бібліотеки (1897 – 1919). Його неоціненна допомога Бібліотеці – це купівля для неї ділянки землі (1902) і нового обладнання, грошова допомога для оплати нагальних потреб та щорічна допомога у розмірі 500-1800 рублів для поповнення фондів. Він був зачинателем рукописного відділу Бібліотеки. У 1908 році Міська дума постановила один із залів Бібліотеки назвати іменем М. Толстого та помістити там його портрет. У квітні 1919 року важко хворий М. Толстой був виселений з власного будинку. Того ж року він разом з матір'ю виїхав за кордон. Помер у 1927 році в Женеві (Швейцарія). Приватне книжкове зібрання графа за його розпорядженням було передане Бібліотеці. Це унікальне зібрання стало основою для музею книги.

Тюнеєва Олександра Миколаївна (1888-1984) – книгознавець і бібліофіл, ентузіаст бібліотечної справи. У Бібліотеку прийшла в 1920 році. За її ініціативи в Бібліотеці було створено музей книги (1922), перший в Україні. Перу О. Тюнеєвої належить низка наукових праць про рідкісні і цінні видання. Її роботи друкувалися за кордоном, вона добре знала німецьку та французьку мови. У 1930 році О. Тюнеєва внаслідок так званої «чистки апарату» була звільнена з бібліотеки. У роки окупації (1941-1944) обіймала

посаду директора Одеської державної наукової бібліотеки, а потім – бібліотеки університету. У цей непростий час вона зуміла уберегти від вивезення до Румунії та розкрадання багатий фонд Бібліотеки.

Фраполі Франц – (рік народження невідомий, помер у 1815). У 1804 році призначений міським архітектором. У 1810 році збудував міський театр, який проіснував до 1873 року. Жодне місто в Російській імперії, крім Москви, Санкт-Петербурга та Одеси, не мало тоді оперного театру.

Яковлєв Володимир Олексійович (1840-1896) — історик літератури та фахівець з воєнної історії. У 1882-1896 роках обіймав посаду бібліотекаря (директора) Бібліотеки. За цей час йому вдалося майже подвоїти її фонди (з 50 до 90 тис. прим.).

Науково-методичне видання

**Екскурсія в Одеській національній
науковій бібліотеці**
Методичний посібник

Галина Володимирівна
Устюжаніна

Науковий редактор
Л.В. Арюпіна

**Комп'ютерний набір та бібліографічний
опис літератури**
М.В. Миргород

Комп'ютерна верстка
Д.М. Дейч

Видання підготував до оприлюднення
редакційний відділ
Одеської національної наукової бібліотеки
65023 Одеса-23, вул. Пастера 13

Підписано до оприлюднення 20.12.2017
Обл.-вид. арк. 3,1

